

BALTŲ KULTŪRA

Arvydas Každailis. *Būdas, žalčio lakinimas*, 1986, ofortas, 6 × 12

Perkūno žirgas ir Pegasus

Lyginamasis (komparatyvinis) tyrimas

DAINIUS RAZAUSKAS

Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas

dainius.razauskas@lnkc.lt

Straipsnis savaip tęsia eilę autoriaus darbų, įvairiais atžvilgiais nagrinėjančių priešpriešą bei santykį mitiniame pasaulėvaizdyje tarp sąstingio, sustabarėjimo, užkietėjimo ir, kita vertus, ištirpimo, pasiliejo, laisvos tėkmės. Šios plačios temos atskiras atvejis – mitiniai vaizdiniai apie nuverstą, perskeltą, sudaužytą uolą ir iš (po) jos pasiliejusią versmę. Kai ši žygdarbį atlieka dievybė, tai paprastai – Perkūnas (arba jo atitinkamo kitoje tradicijoje). Tiek lietuvių, tiek daugelyje senųjų mitologijų Perkūnas paprastai rieda žirgų traukiamais ratais, joja žirgu ar net pats yra žirgo pavidalo, kuris, be kita ko, kartais išspiria iš uolos versmę. Esama pagrindo prie tokio pobūdžio vaizdinių priskirti ir antikinę Pegaso mitologiją (su Pegasu susijusių mitų būrį). Įdomu, jog kai kuriais atžvilgiais Pegaso mitologija itin glaudžiai sutinka su lietuviškąja. Šiuo straipsniu tad ir siekiama tokius atvejus (ar bent ryškesnius iš jų) pristatyti. Straipsnis tad iš dviejų dalių: pirmoje aptariamas Perkūno žirgas lietuvių mitologijoje, antroje – Pegaso mitologijos sąsajos (skirtingo patikimumo) su atitinkamais baltų duomenimis, kartu eilinį kartą primenant lyginamųjų (komparatyvinių) tyrimų naudą ir net būtinybę abiem pusėms: tiek lietuvių (baltų, iš dalies baltų-slavų) mitologijos tyrimams, tiek toms pasaulio tradicijų tyrimo sritims, kurios paprastai ne tik ignoruoja baltiškąją medžiagą, bet neretai net nežino tokią esant. Nelietuviška asmenvardžių rašyba atskiru sąrašu pateikta gale.

Esminiai žodžiai: Perkūno žirgas, Pegasus, versmė iš uolos, lietuvių (baltų) ir senovės graikų mitologija, lyginamieji tyrimai (komparatyvistika).

Perkūno žirgas ir jo išspirta versmė

Daugelio senųjų tradicijų dievai įsivaizduoti riedantys per dangų žirgų traukiamu dviračiu vežimu, arba ratais, ne išimtis – perkūnijos dievai, kaip mūsų Perkūnas. Keli pavyzdžiai iš Jono Balio tarpukariu sudaryto rinkinio:

Perkūnas yra kaip rūstus žmogus, pasikinkęs keturius baltus arklius, kuris važinėjęs po dangų; Žmonės Perkūną įsivaizduoja sėdintį ratuose ir važinėjantį

po dangų; Perkūnas važiuoja su ratais per dangų; Perkūnas važiuoja dideliais ratais, kurie skelia ugnį, ratus traukia pora baltų arklių; Kai griauja, Perkūnas važinėja su ratais; Trenksmas kyla, kai Dundulis važinėja ratais; Sako, kad griautint Perkūnas ratais važiuoja¹ ir t. t.

¹ Balys 1998: 47–54, Nr. 336, 346, 349, 381, 431, 438, 444, daugiau žr. Nr. 314, 319, 323, 329, 337–339, 370, 439 ir t. t.; taip pat Laurinkienė 1996: 89–91, 93, 101–103; Иванов, Топоров 1974: 81–84 ir kt.

Krikščionybės įtakoje Perkūno vietą neretai užima šv. Elijas, lietuvių paprastai vadinamas Alijošiumi, pavyzdžiui:

Žmonės Perkūną įsivaizduoja, kad Alijošius važiuoja per dangų; Kai šv. Alijošius važiuoja per debesis dideliu vežimu, užkinkytu ketvertu arklių, tai mes girdim griaudžiant; Žmonės kalba ir vaikams pasakoja, kad šv. Elijošius važiuoja keturiais arkliais per dangų; Šv. Alijošius važinėja virš debesų karieta, pasikinkęs porą širmų arklių, ir lekia tiek, kad iš po ratų ugnis eina, tą žmonės mato žaibo pavidale² ir pan.

Visai panašiai kitose aplinkinėse tradicijose, pavyzdžiui, ukrainiečių: *Грім гримить – то Ілля на небесному мосту в огненній колісниці їде* „Griaustinis griaudžia – tai Elijas per dangiškąjį tiltą ugniniuose ratuose važiuoja“³.

Mums šiuo atveju svarbu, kad ratuose riedančio Perkūno-Elijo žirgai kartais iš uolų išspiria versmes. Rusijoje tikėta, kad „nuo jo ugninių strėlių smūgio iš akmeninių kalnų pasilieja versmės ir sraunūs upeliai, neužšąlantys net ir žiemos speigų metu. Jie vadinti 'griaudžiamais' (*зремячими*), šventais, gerbti ir saugoti. Neretai prie jų būdavo statomi kryžiai ir koplytėlės su pranašo Elijo bei Dievo Motinos ikonomis. Kasmet liepos 20 [Perkūno dieną], taip pat per sausras, čia būdavo laikomos pamaldos. Šių šaltinių vandeniui buvo priskiriamos stebuklingos galios. Įdomu, jog būta pasakojimų ir apie koplytėles, pranašui Elijui (*Илья-пророк*) pastatytas prie versmių, kurias esą išspyręs Iljos Muromiečio (*Илья Муромец*) žirgas (kai kuriose gubernijose

gyvavo tikėjimas, jog perkūnijos griausmą sukelia šešiais žirgais dangumi riedantis karžygis Muromietis)⁴.

Ratuose riedančiam Perkūnui nenusileidžia Perkūno-raitelio vaizdinys. Jau senovės kanaaniečių Baalas turėjo epitetą „debesų raitelis“, kurį paskui perėmė senovės žydų Jahvė: „Giedokite Dievui, giedokite šlovės giesmes jo vardui; aukštinkite tą, kuris joja ant debesų, kurio vardas yra Viešpats“ (Ps 68, 5); arba „giedokite šlovės giesmę Viešpačiui – tam, kuris joja dangaus skliautu“ (Ps 68, 33–34)⁵. Senovės indų „Rigvedoje“ bent sykį (VIII.40.2) raitas pasirodo žaibasvaidis Indra. Alanų palikuonių osetinų „Nartų“ epe: „Ant eiklaus žirgo – debesų valdovas. / Dunda kanopos danguje – griaustinis, / Sublizga ietys, mirtį nešančios, – žaibai.“⁶ Raitas ant žirgo, kanopa pamtynusio angį, vaizduotas senovės keltų perkūnijos dievas⁷. Slavų Perunui iš gyvūnų irgi priklausė žirgas, o Senovės Rusijoje Perunas buvo kaip tik raitelių draugovės globėjas⁸. Simonas Grunau „Prūsijos kronikoje“ (1529), pasakodamas apie 550 m. įvykius, rašo:

So kwam es, wie ein mechtig gewitter war von donnern und blitzen, in welchem sie meinten, ihr gott Perkuno vom himel rette.

Ir atsitiko taip, kad pakilo didelė audra su perkūnija ir žaibais, ir jie pamanė, kad jų dievas P e r k ū n a s a t j o j a iš dangaus.⁹

2 Balys 1998: 56–57, Nr. 502, 504, 505, 508 ir t. t.

3 ССКУ: 103.

4 Макашина 1982: 86; žr. Афанасьев 1995 I: 317; II: 89.

5 Žr. Antano Rubšio paaiškinimą ŠvR 1998: 887 ir ER: 3541.

6 НартыО: 204.

7 Jones, Pennick 2007: 95.

8 Левкиевская 2002: 21–22, 26.

9 BRMŠ II: 58, 96 (Sigito Plaušiničio vertimas).

Vėlgi, pasak Jono Balio XX a. pradžioje surinktų žinių, ir Lietuvoje:

Žmonės Perkūną įsivaizduoja seniu, s e d i n č i u a n t g r a ž a u s b a l t o ž i r g o, a š t r i a i p a k a u s t y t o; Ž e m a i č i a i k a r t a i s v a i z d u o j a s i j ą k a i p r a i t e l j, s e d i n t j a n t u g n i n i o ž i r g o¹⁰. Latvių sakmėje vienreiz Pērkons jājis zemu zemu „kartą Perkuonas j o j e s p a č i a p a ž e m e“¹¹. Joja latvių Perkūnas ir dainose, juolab neretai kā nors nuspirdamas:

*Dieviņš ņēma Saules meitu,
Pērkons jāja panāksnos;
Pa vārtiem iejādams,
Nospeļ zelta ozoliņu.¹²*

Dievas vedė Saulės dukrą,
P e r k ū n s j o j o p a b r o l i u o s;
P e r v a r t u s j o d a m a s,
S p y r e a u k s o a ž u o l e l j.

Be riedančio žirgų traukiamuose ratuose arba žirgu jojančio Perkūno, ne mažiau palitęs ir šiaip Perkūno žirgo, ir netgi perkūno-žirgo vaizdinys. Antai Liudviko Adomo Jucevičiaus (XIX a. pirmoji pusė) žiniosis, lietuvių Perkūnas turėjęs eržilą, vardu *Liepsnotas*¹³. O mįslėse perkūną būdingai mena ir pats žirgas (vis dėlto dažniausiai su kamanomis, vadinasi, jojamas žirgas, galbūt jojamas paties Perkūno). Kaip štai mįslėje, su gausiais variantais užrašytoje pradedant XVIII a.:

Toli žirgas žvengia, arti kamanos skamba¹⁴; Toli arklys žvengia, arti pakinktai skamba¹⁵; Šiapus Nemuno kamanos žvilga, anapus – žirgas žvengia¹⁶; Turku žemėj žirgas žvengia, lenkų žemėj kamanos blizga¹⁷; Turkaus žemėj žirgas žvengia, Lietuvoj kamanos blizga¹⁸; Prūsų žemėje žirgas žvengia, mūsų žemėje kamanos skamba; Anam šoni marių žirgai žvengia, kitam šoni kamanos skamba¹⁹ ir t. t.

Mįslė mena griaustinį ir žaibą – girdimąją ir regimąją perkūno apraiškas. Panašiai dainelėje iš Švenčionių apylinkių žirgo pasaga sublizga kaip žaibas, o pats žirgas „dunda“ kaip griaustinis:

*Vienam šani ežera
Padkavėlė sublizgėja,
Kitam šani
Žirgas sudundėja²⁰.*

Kitoje mįslėje žaibą mena arklas, o griaustinį – vėlgi žirgo žvengimas (dundėjimą mena pats dangus, užmintas Perkūno eponimu Dundulis, ar Dundulys): *Dundulys kalnas, geležinis arklas, kai sužvinga, toli girdis = dangus, žaibas ir griausmas*²¹.

10 Balys 1998: 49, Nr. 348, 353; žr. Иванов, Топоров 1974: 83.

11 ŠmLPT XIII: 75, Nr. I.17.26; Šmitas 2004: 183. Kita dingstimi apie Perkūną-raitelį žr. Razauskas 2018: 68–69.

12 LDdz: 47, Nr. V.3.3; variantą žr. Laurinkienė 1996: 131.

13 Jucevičius 1959: 138.

14 BRMŠ IV: 22; LbSLT: 410–411; žr. LKŽ V: 169; LTs V: 465, Nr. 5522; LpMS: 83; TŽ V: 578, Nr. 81; Kėnsminienė 2012: 42.

15 LTsU: 416, Nr. 435.

16 LpMS: 84.

17 LTs V: 465, Nr. 5523, dar plg. 450, Nr. 5355.

18 LTsR: 414.

19 TŽ V: 583, 584, Nr. 52, 101; su variantais mįslę žr. KnsLM: 284–285, T 521.

20 LLD I: 417–718, Nr. 743.

21 KnsLM: 112, T 124.K1.

Kad blizgančios, blyksinčios žirgo kamanos mena žaibą, o žirgo žvengimas – griaustinį, suprantama. Kaip ukrainiečių padavime karžygio žirgas, *як зарже – наче грим прокотивсь* „kai nusižvengs – tai lyg griaustinis nugriaudėtų“²².

Betgi dalyje minėtų lietuvių mįslės variantų kamanos ne blizga, o skamba, taigi atstoja griaustinį, vadinasi, žirgo žvengimas turėtų atstoti žaibą. Kad tai ne paprasčiausias apsirikimas, kad žaibas išties gali sietis su žirgo nasrais, rodo ir latvių mįslė: *Lika ķēve pa gaisu skrien, uguns zobos* „Vingutė (zigzagu vingiuojanti) kumelė oru lekia, ugnis dantys“²³. Žaibą čia iš tikrųjų atstoja žirgui žvengiant prasižioję nasrai ir sublizgėję dantys. Šį įvaizdį irgi esant tradicinį ir didžiai archajišką rodo senovės indų „Brihadaranjaka upanišada“, kurios pačioje pradžioje (I. 1. 1) apie aukojamą žirgą sakoma: *yad vij²mbhate tad vidyotate, yad vidhūnute tad stanayati* „Kai (jis) prasižioja, tada žaibuoją, kai nusipurto, tada griaudžia“²⁴.

Praamžis perkūno žirgo mitinis vaizdinys Lietuvoje iki šiol atpažįstamas iš būdingų žirgams duodamų vardų *Perkūnas, Žaibas*²⁵. Taip pat poezijoje, kaip štai Vlado Braziūno eilutė: *žvengia perkūnijos aržilas žalias ir žilas aržus*²⁶. O štai Jono Balčiaus posmas:

*Pavasaris prajodinėja viesulus,
Nupliekdamas žaliu žaibu – rimbu.
Ir skamba geležinės pasagos
Dangaus skliautu.*²⁷

Panašios į minėtas lietuvių mįslės gausiai žinomos rytų slavų, antai gudų: *Сівенькі жарабец на ўсяму свету ржэць* „Šyvas eržilas per visą pasaulį žvengia“; *Сівы жарабец на ўсё царства заржаў* „Šyvas eržilas ant visos karalystės sužvengė“; *Заржаў жарабёнак на Сіянскай гарэ, а ўчулі голас на гасударскам дварэ* „Sužvengė kumeliukas ant Siono kalno, o balsas pasigirdo pono dvare“; *Як заржаў жарабок на крутой гарэ, а як адыржаліся кабыліцы ў турэцкай зямліцы* „Kad sužvengė eržilas ant stataus kalno, net turkų žemėj kumelės atsiliepė“²⁸.

Ukrainiečių: *Біг кінь білобокий через Дунай глубокий; як упав – заіржав: увесь світ задрижав* „Bėgo žirgas baltašonis per gilų Dunojų, parkritęs sužvengė – visas pasaulis sudrebėjo“; *Сивий жеребець на увесь світ іржет* „Šyvas eržilas per visą pasaulį žvengia“²⁹.

Rusų: *Конь бежит, земля дрожит* „Žirgas bėga, žemė dreba“; *За горам, за долам жеребець заржал* „Už kalnų, už klonių eržilas sužvengė“; *Сивый жеребець на все царство ржет* „Šyvas eržilas per visą karalystę žvengia“; *Ржет жеребець на перегороде, слышен его голос в Новгороде* „Žvengia eržilas ant pergardžio (pertvaro), balsas girdėti Naugarde“³⁰ ir pan.

Ir jakutų „dangaus, perkūno ir žaibo dievas Džesegėjus apsireiškia audros metu debesyse kaip eržilas sutaršytai karčiais“³¹. Su perkūnijos griausmu sutapusį žirgo

22 ЛтП: 164.

23 AnLTM: 209, Nr. 2259.

24 RdhPU: 149; plg. Upanišados 2013: 138.

25 Kensingienė 2012: 39.

26 Braziūnas 1986: 72.

27 Balčius 2018: 24.

28 Загадки 2004: 36, Nr. 159–162; Никифоровский 1898: 27, Nr. 492.

29 Загадки 2003: 22–23, Nr. 138, 139.

30 Загадки 1968: 24–25, Nr. 279, 287, 289, 290 ir toliau; ХдВЗ: 22, 50, Nr. 264–266, 271; ДальПРН: 789 ir kt.

31 Okladnikovas 1969: 218.

žvengimą, pasak Herodoto („Istorija“ IV. 86), mena senovės persų karaliaus Darijaus karūnavimas: „Kai jie išėjo už miesto ir atsidūrė toje vietoje, kur naktį buvo pri-rišta kumelė, Darijaus ž i r g a s pasileido bėgti ir s u ž v e n g ė. Tuo metu giedrame danguje blykstelėjo žaibas ir t r e n k ė p e r k ū n a s. Tai buvo lyg sutartas žen-klas, kad Darijus išrinktas karaliumi.“³² Žirgū, žvengiančiam žirgū senovės indų „Rigvedoje“ prilyginamas griausmavaldis Indra (I. 30. 1; 104. 1; 130. 6; III. 49. 3; VI. 46. 1; VIII. 49. 5; 50. 5; X. 73.10 ir kt.).

Pasak Karlo Gustavo Jungo, apskritai „teriomorfinis žaibo įvaizdis yra žirgas. Viena bemokslė isteriška pacientė pasakojo vaikystėje labai bijojusi perkūnijos, nes po kiekvieno žaibo plyksnio ji regėdavusi nu-šuoliuojantį dangun milžinišką juodą žirgą. Indų padavimai mini juodą griausmo žirgą, turėtą mirties dievo Jamos, gyvenančio pie-tuose – mitinėje perkūnijų šalyje. Vokiečių tautosakoje velnias pasirodo kaip žaibų dievybė – žirgas, kanopa (žaibu) spardan-tis per stogus“³³. Mums dabar svarbiausia, kad žaibas – tai žirgo kanopos spyris, o Perkūną suvelninti vokiečiams galėjo ir krikščionybė.

Nors štai rusų bylinoje „Ivanas Godi-novičius“ versmes kanopomis vėlgi išspiria jo velniško priešo Koščėjus žirgas: *А љ едет царицѣ Кощерицѣ. / Куды падают копыта лошадиные, / Тут оставятя колодцы ключевой воды* „O ir joja karalė-jus Koščėjus. / Kur arklio kanopos krenta, / Ten lieka šuliniai versmių vandens“³⁴. Kita vertus, tos pačios dvi pastarosios eilutės

32 Herodotas 1988: 188.

33 Jung 1990: 277.

34 РНПЭ: 164.

liaudies dainose taikomos Peruną pakei-tusio jau minėto Iljos Muromiečio žirgū³⁵.

Viename latvių padavime versmę iš (po) uolos irgi išspiria velnias:

*Sērpils pagastā, valsts mežā, trīs kilome-trus no Staburaga, ir liels akmens, saukts Velna akmens. Par viņu tāda teika: Velns nesis lielo akmeni. Gribējis iesviest to Daugavā, lai sliktu plostnieki. Akmeni Velns nesis nakti. Tuvējās Mežsetu mājās pēkšņi iedziedāties gailis. Velns akmeni nosviedis zemē, i e s p ē r i s tam ar kāju un aizskrējis. No šo s p ē r i e n a zem akmens radies avotiņš, bet akmeni palicis Velna pēdas atveids.*³⁶

Sērpilio valsčiuje, valstybiniame miške, per tris kilometrus nuo Staburagio yra didelis akmuo, vardu Velnio akmuo. Apie jį toks padavimas: Velnias nešė didelį akmenį. Norėjo įmesti jį Dau-guvon, kad skęstų sielininkai. Akmenį velnias nešė naktį. Netoliese Mežsetų ūkyje staiga užgiedojo gaidys. Velnias akmenį numetė žemėn, s p y r ė jį koja ir nulėkė. Nuo to s p y r i o po akmeniu radosi šaltinėlis, o akmenyje paliko velnio pėdos atspaudas.

Pažymėtina: veiksmai vyksta Stabu-ragio³⁷ kaimynystėje, akmuo velnio neštas upei užtvenkti, srovei stabdyti³⁸ (sielininkai

35 Афанасьев 1995 III: 387 (past. prie p. 314).

36 AnIT: 92.

37 Apie jį žr. Razauskas 2022: 30–31 ir platesniame kontekste 27–37.

38 Apie upes būdingai tvenkiantį velnią žr. Razauskas 2023b: 26–27, plačiau apie neigiamą, taip pat ir per-keltinę srovės stabdymo prasmę 25–31.

veiklāusai – antrinē papildoma dingstis) ir prieklauso velniui, jam atstovauja, yra „Velnio akmuo“³⁹. Tačiau įvyksta netikētumas – „spyris“, nuo kurio iš po akmens vėl prasiveržia srovė, pasilieja tēkmė. „Spyris“ padavime priskirtas velniui, nors mitologiškai jam visai netinka – kur kas labiau tiktų Perkūnui.

Vis dėlto verta turėti omenyje, kad velniui išties gana būdingas (juodo) žirgo, eržilo pavidalas, ir netgi tada, kai velnias pasirodo žmogaus pavidalu, išlieka skiriamasis jo požymis – arklio kanopa vietoj žmogaus kojos. Iš galybės pavyzdžių, kurie nuvestų mus pernelyg toli į šalį, paminėsime vos kelis latviškus: pasakoje žmogus *skaidri nopratis, ka šie vīri ir paši velni, jo tiem bijušas zirgu un gaiļu kājas* „aiškiai suprato, kad šie vyrai yra patys velniai, nes turėjo arkliū ir gaidžių kōjās“; kitoje pasakoje: *Vecītis no bailēm vai plīsis ieraugot, ka tie ir velni, jo viņiem bijusi viena gaiļa, bet otra zirga kāja* „Senelis iš baimės kone plyšo pamatęs, jog tai velniai, nes jie turėjo vieną gaidžio, o antrą arkliō kōjā“; kitoje velnias apibūdinamas: *Tas bijis sarkanā apģērbā, ar ļoti nejauku seju, diviem ragiem pierē, asti muguras galā un vienu gaiļa un otru zirga kāju* „Jis buvo raudonai apsirengęs, labai nemalonaus veido, su dviem ragais kaktoje, uodega po nugara ir viena gaidžio, o antra arkliō kōjā“; *Te kāds liels melns kungs ar lielu troksni ienācis rijā, kuņam viena kāja bijusi zirga un otra gaiļa* „Čia aukštas juodas ponas su dideliu triukšmu įžengė jaujon, kurio viena kōjā buvo arkliō, o antra gaidžio“⁴⁰ ir

t. t. Arklio kanopa velniui taip visuotinai būdinga, kad net Gėtės Mefistofelio, jo paties prisipažinimu, tai „pagrindinis atributas“ („Faustas“ I, eil. 2494–2498):

Kur beišvysi uodegas, ragus? Jie dingo.
Na, o kanopą, pagrindinį atributą,
Kuris tik kliudo, kai visuomenėj šlais-
tais,
Nusižiūrėjęs į salonų liūtus
Apsivyniojau getrais suveržtais.⁴¹

Tad net jei versmę iš akmens tikrai išspyrė pats velnias vietoj Perkūno, jis vis tiek tai padarė veiklāusiai ne kuo kitu, o arklio kanopa.

O kitame latvių padavime kaip tik Perkūnas perspiria vidur tēkmės gulėjusį didelį akmenį (uolą):

Mazas upītes vidū, kas šķir divu kaimiņu robežas, atrodas liels akmens. Viņa lieluma dēļ akmeni sauc par Lielakmeni. Par šo akmeni ir uzglabājusies šāda teika: Vecos laikos abi kaimiņi ļoti strīdējušies par to, kam pieder akmens. Kā viens, tā otrs gribējis akmeni saukt par savu. Un tā akmeņa dēļ radies starp kaimiņiem naid. To visu redzējis Pērkons, kam šis naidis ļoti nepaticis. Viņš nodomājis šo naidu izbeigt. Kādu dienu, kad abi kaimiņi gulējuši dienvidu, sacēlies negaiss, un Pērkons lielās dusmās pārse r i s lielo akmeni divās daļās. Tagad katram kaimiņam iznākusi sava puse. Pamodušies no spēriena, tie abi skriešus devušies uz trokšņa pusi un satikušies pie pāršķeltā akmens. Abi kauniģi

39 Apie būdingas, esmingas velnio sąsajas su (dideliais) akmenimis žr. Razauskas 2023f: 10–21.

40 ŠmlPT XIII: 169, 171, Nr. II.12.1, 3; 198, Nr. II.15.21, 207, Nr. II.16.11.

41 Goethe 1999: cxlix–cl (= 149–150), dar žr. cclxxii (= 272).

saskatījušies, tad snieguši viens otram roku, un naidis viņu starpā izbeidzies. Tagad katram kaimiņam piederējusi puse no lielā akmens, bet Pērkons sevi bijis ļoti apmierināts, ka viņam izdevies savest kaimiņus atkal labās attiecībās.⁴²

V i d u r mažos u p e l ē s, skiriančios dvieju kaimiņu ribas, buvo d i d e l i s a k m u o. Dēļ jo didumo akmuo vadintas Didakmeniū. Apie šj akmenj yra išlikęš toks padavimas: *Senais laikais abu kaimynai labai nesutarē dēļ to, kuriam priklauso akmuo. Tiek vienas, tiek antras norējo akmenj vadinti savu. Ir taip dēļ akmens tarp kaimiņu kilo vaidas. Visa tai matē P e r k ū n a s, kuriam šis vaidas nepatiko. Jis sumanē šj vaidq uzbaihti. Kuriq diena, kai abu kaimynai miegojo pokaičio, sukilo audra, ir Perkūnas didžioje rūstybėje p e r s p y r ē d i d j j i a k m e n i j dvi dalis. Dabar kiekvienam kaimynui išējo po savq pusę. Nubudę nuo s p y r i o (perkūno trenksmo) abu bēgte pasileido triukšmo link ir susitiko prie p e r s k e l t o j o a k m e n s. Abu susigēdę pažvelgē vienas kitam j akis, tada ištiesē vienas kitam rankq, ir vaidas tarp jū baigēsi. Dabar kiekvienam iš kaimiņu priklausē pusē didžiojo akmens, o Perkūnas buvo sau labai patenkintas, kad jam pavyko suvesti kaimiņus vėl j gerus santykius.*

Padavimas įvilktas į didaktišką scenarijų, tačiau nesunku atpažinti vis tą patį branduolinį vaizdinį. Ar uolą perspyrė pats Perkūnas, ar Perkūno žirgas, ar gal netgi

Perkūnas-žirgas, neaišku, bet įmanomi visi atvejai.

Būtina turėti omenyje, kad žodžiai *spert* 'spirti', *spēriens* 'spyris' yra pagrindiniai latvių kalboje perkūno trenksmą žymintys žodžiai, todėl savaime mena Perkūną. Gothardo Frydricho Stenderio „Latvių kalbos žodyne“ (1789) *spēriens* į vokiečių kalbą išverstas dvejopai: ir *Pferdeschlag* 'arklio, žirgo spyris', ir *Donnerschlag* 'perkūno trenksmas'⁴³.

Dēļ to paminėtinas, pavyzdžiui, padavimas apie Arnių akmenį prie Rygos–Daugpilio plento:

*Pērkons Velnu trenkājis, ka tas nekur nevarējis no Pērkoņa glābties, un tamdēļ ielīdis Ārņu akmenī. Un, kā Pērkons Velnam s p ē r i s ar savu zibeni, tā a p s p ē r i s arī akmeņam vienu šķelkši.*⁴⁴

Perkūnas Velnią trunkė, kad tas niekur negalėjo nuo Perkūno pasislėpti, todėl įlindo į Arnių akmenį. O kai Perkūnas Velniui spyrė savo žaibu, tai ir atspyrė akmens luitą.

Perkūno žirgas spiria bei velnių akmenį suspardo ir latvių liaudies ketureilyje:

*Tautu dėla pagalmā
Pieci velni zem akmiņa;
Man pārkoņa kumeliņi,
Visus velnus s a s p ā r d i j a.*⁴⁵

43 BRMŠ IV: 236.

44 AnIT: 75.

45 BDS: Nr. 19054. Pažymėtina, jog latvių *spirt* 'spirti' kartu yra pagrindinis perkūno trenksmą žymintis veiksmažodis, tad čia turime savotišką dviprasmybę ir žodžių žaismą: „Perkūno žirgai suspardė“ savaime mena

42 AnIT: 79–80.

Bernuželio kieme
Penki velniai po akmeniui;
Man Perkūno žirgeliai
Visus velnius suspardė.

Kitose dainose vėlgi neaišku, ar spiria Perkūno (važiuoto ratuose, raito?) žirgas, perkūnas-žirgas, ar gal pats suasmenintas Perkūnas savo koja: *Aizbraukdamis Pērkonītis / Nospeŗ zelta ozoliņu* „Atvažiudams Perkūnytis / Nuspyrė aukso ažuolaiti“⁴⁶. Mįslėse tai dažniausiai perkūnas-žirgas: *Rūc kā lauva – nav lauva; sper kā zirgs, nav zirgs* „Riaumoja kaip liūtas – ne liūtas; spiria kaip žirgas, ne žirgas“; *Skrien līču loču, rūkdams sperdams* „Lekia vingiais (narstais, zigzagais) dundėdamas, spirdamas“ = *Pērkons* „Perkūnas“⁴⁷ (la. *rūkt* – tai ir ‘riaumoti, urgzti’, ir ‘griausti, dundėti’).

Lietuvių *spirti* irgi turi reikšmę ‘trenkti (apie griaustinį)’, pavyzdžiui: *Spyrė griaustinis į daržinę, ale neuždegė, tik gegnė suaižė* (Joniškis); *Kas pats save girs, tą perkūnas spirs* (Aukštadvaris, Trakų r.); *Kad perkūnas nespirtų į namą, kiša pastogėn kadugio šakelę*⁴⁸. Dar: *Jei prieš saulę susisukusį medį įdėsi į by kokį trobesį, tai anksčiau ar vėliau į tą namą Perkūnas spirs* (Žagarė); taip pat negalima Perkūno suspardyto medžio dėti rąstu į sieną – į tokį namą Perkūnas trenks (Plateliai); *Reikia žiūrėti, kur pirmą kartą pavasarį sugriauš griaustinis ir spirs: jei pietuose spirs – bus geri metai, jei žiemuose ar kitur – blogi metai* (Joniškis)⁴⁹. *Tą dieną užėjęs juoddebesis su žaibais, ir perkūnas*

spyręs į tą mūrą ir sutrupinęs (Trumpaičiai, Joniškio r.)⁵⁰ ir t. t.

Pagaliau veiksmažodžiai la. *spert*, lie. *spirti* gali būti tiesiog bendrašakniai su la. *pērt*, lie. *perti* ir, vadinas, su pačiu Perkūno vardu⁵¹, nors tokiai kalbinei sąsajai nėra sutartinai pritariama.

Gudų Jurginių dainose akmenį perspiria pirmąsyk pavasarį iš tvarto išleistas žirgas arba net paties šv. Jurgio (pakeitusio pavasarinį Perkūną) žirgas:

Каня выраненька вьпущу, вьпущу, / Кароўку бурёнку выганю, выганю! / Разыграўся вóран конь, вóран конь, / Разбиў камень кыпытóm, кыпытóm „Žirgą anksti išleisiu išleisiu, / Karvutę žalutę išginsiu išginsiu! / Įsišėlo juodas žirgas, juodas žirgas, / P e r s k ė l ė a k m e n ĳ k a n o p a, kanopa“; *Разыграўся Юрьий конь, / Разбиў ка́мень капытóm* „Įsišėlo Jurgio žirgas, / P e r s k ė l ė a k m e n ĳ k a n o p a“⁵².

Taip pat atitinkamoje rusų dainoje, užrašytoje Pskovo apylinkėse (taigi vakarų Rusijoje): *Разгулялся Юрьев конь, / Юрьев конь, Юрьев конь. / Разбил камень копытом, / Копытом, копытом* „Įsišėlo Jurgio žirgas, / Jurgio žirgas, Jurgio žirgas. / P e r s k ė l ė a k m e n ĳ k a n o p a, / Канопа, канопа“⁵³.

„Perkūnas nutrenkę“ (žr. Razauskas 2018: 66–69).

46 BDS: Nr. 33802/1; LDdz: 55, Nr. VI.10.

47 AnLTM: 208–209, Nr. 2246, 2261.

48 LKŽ XIII: 436; Elisonas 1932: 202; Laurinkienė 1996: 139.

49 Balys 1998: 69, Nr. 739; 73, Nr. 815; 84, Nr. 1045.

50 BsLP II: 343, Nr. IX.7. Kita dingstimi apie perkūną-žirgą ir jo spyrį jau rašyta Razauskas 2018: 64–67.

51 Žr. FrLEW: 575, 578 ir 873–874; KrLEV II: 38–40 ir 259; SkardžiusRR IV: 781–786; ФсЭСРЯ III: 240–241, 246–247 (kartu su O. Trubačiovo pastaba), 355 ir kt.

52 Романов 1912: 182; Иванов, Топоров 1970: 346.

53 РНПО: 119, Nr. 186.

Rusų pasakoje kvailutis šoka ant stebuklingo žirgo, *конь возъяряется, от сырой земли кверху подымается, что повыше лесу стоячего, пониже облака ходячего; начал скакать – по мерной версте за единый скок; ископытъ коня богатырского – целые печи земли выворачивались, подземные ключи воздымались, во озерах вода колебалася* „žirgas įnirsta, nuo juodos žemelės aukštyn pakyla, virš miško stovinčio, po debesimis einančiais; pradėjo šuoliuoti – tolygiai po varstą vienu šuoliu; iš po k a n o p u risto žirgo – ištisos krūsnys žemių virto, požeminės v e r s m ė s veržėsi, ežeruose vanduo teliuskavo“ ir t. t.; kitoje pasakoje *где ни ехала королева, где ни ступили ее лошади – там везде родники поделались* „kur tik važiavo karalienė, kur tik žengė jos žirgai – ten visur šaltiniai pasidarė“⁵⁴.

Kartais pasakos herojus spiria uolą pats, savo koja, kaip štai kitoje rusų pasakoje: *Ивашко подбежал, как ударит ногою – камень отвалился, и открылась норка* „Ivaška pribėgo, kaip s p i r s koja – a k m u o n u v i r t o, ir atsivėrė urvelis“, kuriuo jis tada *опустился на тот свет* „nusileido į aną pasaulį“⁵⁵. Nors vermė čia neištrykšta, bet ir atsivėręs urvas priklauso tam pačiam visuminiam vaizdiniui (šių jo atmainą ketinama panagrinėti atskirai vėliau). O kai Heraklis kartą spyrė koja žemėn, toje vietoje kaip tik pasiliejo versmė⁵⁶.

Brolių Grimų užrašytoje vokiečių pasakoje „Du keleiviai“ vieno karalius dvare nustojo trykšti vandens versmė,

o batsiuovys, norėdamas pražudyti savo bendrą – siuvėją, karaliui apšmeižė jį žadėjus tą versmę atgaivinti, tad karalius pasišaukė siuvėją ir sako: „Jeigu rytoj mano kieme vėl netrykš vandens čiurkšlė, kaip tu žadėjai, tai tame pačiame kieme budelis nukirs tau galvą.“ Siuvėjas didžiai nusiminė ir nusprendė kuo greičiau palikti šį miestą: „Eina jis toks nusiminęs, ogi žiūri – atšuoliuoja kumelys, kurį jis kadaise paleido į laisvę. Dabar jau nebe kumelys, o gražus bėris“, ir liepė siuvėjui šokti jam ant nugaros raitam. „Siuvėjui širdis atsigavo, vienu šuoliu atsidūrė jis ant bėrio, ir tas kiek įkabindamas nunešė jį į miestą – tiesiai į rūmų kiemą. Ten aplėkė kaip ž a i b a s tris kartus aplinkui ir po trečio karto krito ant žemės. Ir tą pačią akimirką kad s u t r i n k s ė j o, kad s u b i l d ė j o, žemės luistas kiemo vidury tik švyst išlėkė į orą ir skriejo nuskriejo virš rūmų, ir tuoj pat toje vietoje i š t r y š k o v a n d e n s č i u r k š l ė, aukštumo sulig raitu žmogum, o vanduo buvo tyras kaip krištolas ir jo lašeliuose sutvisko sužibo saulės spinduliai.“⁵⁷ Kai kuriose germanų pasakose versmę išspiriantis žirgas ar kumeliukas tiesiog prilyginamas žaibui⁵⁸.

Mitinis vaizdinys viduramžiais tapo perkeltas istoriniam asmeniui – Karoliui Didžiajam: pasak legendos, kartą kariams leipstant nuo troškulio, baltut baltutėlis karaliaus žirgas spyręs kanopa uolon, ir iš uolos pasiliejusi gaivaus vandens versmė, pagirdžiusi visą kariuomenę⁵⁹.

54 АфНПС II: 414, žr. 418, Nr. 296; 488, var. Nr. 271.

55 АфНПС I: 306–307, Nr. 111.

56 Грейвс 1999 II: 150, Nr. 133.f.

57 Grimai VNP III: 109, Nr. 107.

58 Franz 1995: 19 (čia 51–52 ir visos ką tik minėtos brolių Grimų pasakos, ir atskirai nagrinėjamojo motyvo psichologinė interpretacija).

59 Афанасьев 1995 I: 317.

Gyvybės vandens versmę iš uolos žirgas išspiria ir čiuvaušų pasakose⁶⁰. Versmės, tėkmės, srovės vaizdinys su žirgu taip susijęs, kad vienoje lietuvių pasakoje ji prasiveržia tiesiog iš žirgo širdies: nelyginant Pegasas šis *iškilo į padanges ir nulėkė į kitą žemę. Sustojo tokioj dykynėj ir sako: „Tu dabar mane papjauk, išimk mano širdį ir pakask po žeme, tai toje vietoje atsiras šaltinis, gydantis visokias ligas.“*⁶¹ Taigi pasilies gyvybės vanduo.

Apie plačiai ir nuo seno žirgams prilyginamas upes neseniai jau rašyta kita dingstimi⁶². Čia tik priminsime atitinkamus lietuvių upėvardžius:

Arklīnis, Arklinikė, Arklinykė; Ašvā, Ašvijā, Ašvinė, Ešvinė (prūsų *Asswene, Asswaylen*); *Bėrė* ar *Bėrė, Bėrupė, Bėrupis* (latvių *Bėrupe*); *Kėvē; Kuīnė; Kumėlupė, Kumėlupis; Sartā, Sařtė, Sařtis, Sartālė, Sartėlis, Sařtikė, Sařtupis, Sařtupys* (la. *Sarte, Sartupe*); *Šyvinė* (arba *Šyvūpė*); *Žirgė, Žirgupė, Žirgupis, Žirgupalis* (la. *Zirgupe*)⁶³ ir kt.

Pegaso išspirta versmė

Senovės graikų herojus, Dzeuso sūnus Persėjas (*Περσεύς*) nukirto galvą gorgonei Medūzai, ir iš jos gimė sparnuotas žirgas Pegasas (*Πήγασος*), andainykštės sueities su Poseidonu vaisius; paskui, kai kalnas, vardu Helikonas (*Ελικών*), kurio pašlaitėse būta šventos mūzų giraitės, jų

dainavimo pakerėtas pradėjo augti ir jau būtų priaugęs dangų, dievų lieptas Pegasas, jojamas Belerofonto, spyrė kanopa į kalno viršūnę, sustabdė kalno augimą ir išskėlė versmę, nuo tol įkvepiančią poetus, pavadintą vardu Hipokrenė (*Ἴπποκρήνη* ‘Žirgāversmė’ ar *Ἴππου κρήνη* ‘Žirgo versmė’, iš *ἵππος* ‘žirgas’ ir *κρήνη* ‘versmė, šaltinis’); tai pati žymiausia, bet ne vienintelė Pegaso iš uolos išspirta versmė⁶⁴.

Kadangi gr. *ἵππος* ‘žirgas’ etimologiškai sutinka su liet. *ašva* ‘kumelė’, *ašvis* ‘arklys’⁶⁵, tai Hipokrenė pirmuoju savo dėmeniu sutampa su lietuvių upėvardžiais *Ašvā, Ašvijā, Ašvinė*, o daryba bei antruoju dėmeniu mena atitinkamus sudurtinius, sudarytus su kitu žirgo sinonimu, kaip *Kumėlupis, Sařtupis, Sařtupys, Šyvūpė, Žirgupė, Žirgupis* ir kt. Hipokrenės pavadinimo antrąjį dėmenį gr. *κρήνη* ‘versmė, šaltinis’ (< ide. **kr̥snā*) savo ruožtu atitinka liet. upėvardis *Kirsnā*⁶⁶. Vadinasi, Pegaso išspirtos versmės pavadinimą norint galima pašakniui ištarti lietuviškai – išeitu maždaug *Ašv(i)akirsna* ar *Ašv(i)akirsnė*. Visa tai rodo mitų radusis giminiškoje kalbinėje terpėje.

Šis senovės graikų mitas, ar veikiau mitų samplaika, mus sudomina keliais atžvilgiais.

60 Салмин 1989: 24.

61 LTs IV: 488, Nr. 168.

62 Razauskas 2023a: 66–68.

63 VnLHEŽ: 47, 50, 61, 155, 169, 171, 291, 333, 403; Pėteraitis 1992: 67–68, 74, 111, 151, 188.

64 Žr. VIAMŽ: 127, 135–136, 153, 233, 239–240; CMR: 230–231, 246, 411, 417–418; MHM I: 271, 305, 315–316; II: 296, 304–305; žr. ДГРС: 512, 830, 982, 1309 ir bene kiekviename antikos ar visuotinės mitologijos žodyne pagal vardus Gorgonė (Medūza), Helikonas, Hipokrenė, Pegasas, Persėjas.

65 ALEW: 60; FrLEW: 20; FrGEW I: 733–734 ir daug kur kitur.

66 Karaliūnas 2005: 208; žr. FrGEW II: 16 ir kt.

1) Pirmiausia atsižvelgtina, jog gorgonė Medūza savo žvilgsniu auką paversdavo akmeniu, o tai plačiai žinomas išraiškin-gas sąstingį menantis dvasinis simbolis⁶⁷. Vadinas, nukirsti galvą Medūzai, kad iš jos iššoktų žirgas, kuris išspirs iš uolos versmę, sutraukus savaime reiškia įveikti sąstingį ir vėl paleisti lietus tėkmę.

2) Kalno, iš kurio Pegasas išspyrė Hi-pokrėnės versmę, pavadinimas *Ἑλικών* paprastai siejamas su graikų žodžiu *ἑλική* ‘gluosnis, karklas, žilvitis’ ir aiškinamas kaip ‘gluosnių (karklų, žilvičių) kalnas’⁶⁸. Betgi *ἑλική* turi ir kitą – abstrakčią reikšmę ‘vingiuota, rangyta linija, spiralė’ ir yra vienos šaknies su žodžiu *ἑλιξ* (kilm. *ἑλικος*) ‘vingis, sriegis’; abu jiedu remiasi ide. daiktavardžio kamienu **ueliko/eh_a*⁶⁹ ir galiausiai – ide. šaknimi **uel-* (**uelh₃-*) ‘sukti, velti, volioti’⁷⁰. Semantiškai reikšmių raidą nuo ‘sukti’ prie ‘gluosnis, karklas, žilvitis’ nesunku paaiš-kinti – ji tokia pati, kaip nuo liet. *výti(s)* ‘sukti(s)’ prie *vytīs* ‘plona lanksti šaka’. O šaknimi ide. **uel-* (**uelh₃-*) ‘sukti, velti, volioti’, be kita ko, remiasi ir liet. *uolà*⁷¹.

Iš pirmo žvilgsnio sąsaja su *uola* atrodo tokia tolima ir netiesioginė, kad į ją iš esmės nė neverta atsižvelgti. Ta-čiau Helikono kalno pavadinimas gali būti aiškinamas remiantis ne tik *ἑλική* reikšme ‘gluosnis, karklas, žilvitis’, bet ir minėtąja abstrakčia jo reikšme ‘vingiuota,

rangyta linija, spiralė’ ir suprantamas ne kaip ‘gluosnių kalnas’, o kaip ‘vingiuotas kalnas’⁷². O jei taip, tai iš esmės atsidu-riame prie tos pačios bendros pamatinės ide. šaknies **uel-* ‘sukti, velti, volioti’, iš kurios yra kilusi lie. *uolà*, užtat, darant prielaidą kalno pavadinimą esant senesnį, ikigraikišką, jį būtų galima suprasti atitin-kamai. Vis dėlto juk kalbame apie kalną, akmeninį kalną, tad sąsaja su *uolà* tikrai verta bent atodairos.

Dar viena iš pažiūros labai tolima ir netiesioginė sąsaja: iš tos pačios ide. šaknies **uel-* daugelio kalbininkų kildinamas slavų būdvardis **velikъ* ‘didis, didžiulis, milži-niškas’ ir priesaginis jo vedinys **velikanъ* ‘milžinas’ (slovėnų *velikan*, čekų ir slovakų *velikán*, serbų-kroatų *великán*, bulgarų bei rusų *великán*; tiesa, kai kurie šių žodžių gali būti vėlyvi skoliniai iš rusų k.)⁷³.

Prie visų šių gana abejotinų sąsajų tiesiog būtina prislieti dar vieną – senovės hetitų „Giesmę apie Ulikumį“ (*Ullikumī*), akmeninį milžiną, gimusį iš perkūnijos dievo Tešubo tėvo Kumarbio (atitinkančio graikų Dzeuso tėvą Kroną) sueities su Uola.

Giesmę Sigitas Geda išvertė į lietuvių kalbą (tiesa, iš rusų kalbos, bet į rusų ji Viačeslavo Ivanovo išversta iš originalo):

Kumarbis [...] prie Šaltojo ežero atlėkė.
O Šaltajame Ežere
Didžiulė Uola gulėjo –
Trys mylios ilgumo, pusantros platumo
Ir pusmylis geras per apačią!
Kumarbiui ėmė daužytis širdis.

67 Apie jį nuodugnai žr. Razauskas 2023c: 47–53; taip pat 2023d: 54–60.

68 PkIEW: 1141; WHLEW I: 494; BkEDG: 410; ГИВИИЯИ: 628.

69 EIEC: 643.

70 PkIEW: 1140–1142; WHLEW I: 494, 495–496; BkEDG: 410; žr. ДПРС: 512.

71 Razauskas 2023e: 17 (su nuorodomis į pagrindinius etimologinius žodynus).

72 Klein 2003: 340.

73 ЧРІЭС I: 139–140; АНЭС VI: 214–215, (217–218); ФсЭСРЯ I: 289 (ypač atsižvelgtina O. Trubačiovo pastaba su nuoroda į gr. *ἑλικόν*).

Su Uola susikergė Kumarbis
 Ir paliko sėklą Uoloj.
 Penkiskart susikergė su Uola,
 Dešimtkart su Uola jisai kergės...⁷⁴

Iš šios sueities su Uola ir gimęs Ulikumis, Uolos vaikas, tiesiog įsameninta Uola. Vos gimęs, jis labai sparčiai augo,
 Ir galingi dievai jį augino.
 Perdien jis paaugdavo sieksnį,
 Per mėnesį ketvirtį mylios. [...]
 Į penkioliktą dieną
 Išaugo Akmuo [...].
 Iš vandens jis kyšojo, Akmuo.
 Stambus pažiūrėti.
 Jūra buvo kaip diržas jo rūbams.
 Jis kaip kūjis dunksojo, Akmuo.
 Šventyklas jisai siekė ir rūmus dievų danguje.⁷⁵

Saulės ir perkūnijos dievai dėl to labai užsirusino, bet jų sesuo Ištar sumanė Ulikumį perkalbėti gražiuoju ir emė prie jo dainuoti, pritariant liutniai ir būgui⁷⁶. Perkūnijos dievas Tešubas, ruošdamasis kovai su Ulikumi, be kita ko, liepia:

Greičiau tegu pašaukia tokias p e r -
 k ū n i j a s,

Kurios per devyniasdešimt varstų
 u o l ą s u s k a l d o.⁷⁷

Galiausiai „į ratus tarsi paukštis išoko

74 SRP: 205; ЛУН: 125–126.

75 SRP: 208–209 (vertimas mano patikslintas), plg. 216; ЛУН: 129, plg. 138.

76 SRP: 209–212; ЛУН: 129–133.

77 ЛУН: 133; plg. SRP: 212.

perkūnijos dievas“ ir, kitų dievų padedamas, įveikė Ulikumį⁷⁸.

Palyginkime: Helikonas auga pakerėtas mūzų giesmių – augančiam Ulikumiui dainuoja Ištar; tiek Helikonas, tiek Ulikumis gresia priaugti dangų ir tuo užrūstina dievus; Helikono augimą sutabdo jam „į viršugalvį“ spyręs Perkūno žirgas Pegasas (apie tai netrukus), taip kartu išskeldamas Hipokrėnės šaltinį, – Ulikumio augimą sustabdo perkūnijos dievas kovos ratuose, neabejotinai traukiamuose žirgų (irgi skraidančių), tik nėra kalbos apie versmę.

Tad gal palygintini ir patys vardai: Helikonas (*uelik-ōn) ir Ulikumis (Ullik-um-)? Ir slavų bendrinis daiktavardis *velik-anō ‘milžinas’? Ir mūsų uola?

Deja, ką nors tikresnio pasakyti, ką nors griežčiau teigti neturime galimybės, tad privalome pasitenkinti iškelto klausimu, ne atsakymu.

Tačiau pats augantis akmuo, uola, kalnas – plačiai ir gausiai žinomas vaizdinys, be to, tiesiogiai susijęs su kosmogonija, tvėrimu(si). Dėl to paminėtina saktmė iš XX a. pradžios Vilnijos:

Dievas sutvėrė žemę skystą, kai kisielių, ir akmenis, kai kleckus. Žemė pradėjo tirštėti, a k m e n y s a u g t, bet galiausiai Dievas griausmą paleidė, g r i a u s m a s u ž g r i a u d ė, ir a k m e n y s n u s t o j o a u g t i.⁷⁹

78 ЛУН: 140; plg. SRP: 212; žr. ER: 4070; Biedermann 2002: 449; Puhvel 2001: 29 (čia ir Ulikumio sąsaja su Tifonu); EliadeHR I: 146–147 (sąsaja su daugiau mažiau atitinkamu frygų mitu); West 2007: 262–263 (sąsaja su senovės indų, Kaukazo, germanų atitikmenimis – iš pastarųjų pirmiausia paminėtina Toro kova su galingiausiu iš milžinų Hrungniui, Hrungnir, turėjusiu akmens galvą ir širdį).

79 Balys 1938: 278, Nr. 586.

Taigi Perkūnas sustabdo akmenų augimą – visai kaip Tešubas Ulikumio, Pegasas Helikono.

Dar keli sakmės variantai, kuriuose akmenų augimą nutraukia nebe Perkūnas, o šaltis:

A k m e n y s a u g o seniau. Kada Dievas viską tvėrė, užleido šalną ant akmenų: jie minkšti buvo, pakando juos šalna ir n u s t o j o a u g t i (Valatkoniai, Radviliškio r.);

Dievas sutvėręs pasaulį, labai puikiai viską surėdęs: pradėjo žolės žaliuoti, medžiai augti. Bet velniui nepatikęs toks darbas. Užsimanęs periškadyti [pakenkti] Dievui ir gamtai. Dėl to užsėjęs a k m e n i n e sėkla, smulkiais grūdeliais, kurie labai gražiai a u g o ir plėtės. Laike trijų dienų augimo, užplėtę didžius žalumynų plotus. Matydamas velnio paikybę, Dievas užsimanė patremti. Užleidė didį šaltį, kuris šaldydamas sutraukė į didžius ir mažus gumulaičius (Trumpaičiai, Šiaulių r.)⁸⁰;

Buvo senais laikais žmogus labai didelis [= m i l ž i n a s]. Jį šaukdavo Spjudas. Ir anas vaikščiodavo per laukais. Kur pasirodydavo žemė išdirbta, graži, ten jis spjaudydavo, kur žemė bloga, neiškrutėta, tai jis spjaudydavo. Iš jo seilių pasidarė akmenys. Ir ten a k m e n y s a u g d a v o. Daug metų anys augdavo. Regėdamas Dievas, kad žmonėms bus pražūtis, kaip daug akmenų priaugs, užleido šalną. Ir po tai šalnai akmenys n u s t o j o] a u g t (Vilniaus kraštas)⁸¹;

Buvo Spjudas – žmogus m i l ž i n a s. Vaikščiojo jis apie laukus ir kur tik rado blogą žemę, ten spjaudė. Ir darė iš tų seilių a k m e n y s. Ir jie vis a u g o ir a u g o.

80 Balys 2002: 278, Nr. 17 ir 16; SIŠLSP: 120, Nr. 102; LTs IV: 423–424, Nr. 331 (plg. 332); VIKAZ: 20–21, Nr. 15.

81 Balys 1938: 278, Nr. 587.

Dievas išvydo tai ir užleido šalną, kad akmenys neužkariautų pasaulio. Ir tada jie daugiau j a u n e a u g o (Čižiūnai, Ignalinos r.).⁸²

Prisimintina čia ir surusinta Juozapo Kalvio iš Tytuvėnų pateikta sakmė, kurioje auga akmenimis paversti patys velniai:

Мне отец мой покойный передавал, что в начале земля вся была ровная и весьма урожайная, т. е. родила хлеб не так как теперь, а в десять раз больше, потому что на ней и на показ ни одного камня не было. Но вот дьяволы взбунтовались против Бога и захотели быть такими же, как он сам. Тогда Бог их сбросил с неба на землю, обратил в камни и проклял, чтобы они более не росли. И вот который теперь великий камень, то значит, был великий дьявол, а где видим маленький камень, – тут, значит, был маленький чортик. А каб Бог их не проклинал и они все росли, так тогда не только что

82 VIKAZ: 20–21, Nr. 16; daugiau apie augančius akmenis lietuvių tautosakoje žr. Balys 2002: 278–279, Nr. 18–23, 25; BsLP II: 33–34, Nr. I.23; BsJK: 297, Nr. 667; Mažiulis 1940: 176; VISV: 85–86; PKT I: 66; UKS: 101, Nr. 182, 183; LKL II: 277, Nr. 171, 172; LFCh: 161, Nr. 309; Laurinkienė 1996: 126; 2002: 9, 10; Racėnaitė 2008: 327–328; Marcinkevičienė 1998: 73; VtLU: 105, Nr. 9; 107, Nr. 12; plg. priežodį *Akmuo ir be šaknų auga* (GrgPPr: 162; LPP I: 141–142, Nr. 293; LKŽ I: 83), minklę *Kas auga be šaknų? = Akmuo* (DkŽT II: 322, Nr. 1629; KnsLM: 319–320, T 603.A1, C1; plg. 77, T 44.B1; LTs V: 662, Nr. 7566 ir 456, Nr. 5429; žr. Zavyalova 2009:319–320), dainoje: *Dai kas auga be šaknelių, / Sakyk mums! / Akmuo auga be šaknelių, – / Nežinai nieko!* (LTs I: 466, Nr. 466; plg. JšSD I: 333, Nr. 376.2; II: 230, Nr. 1028.7–8; JšLD III: 735, Nr. 7; SLS II: 602, Nr. 1165; LTsR: 115) ir labai daug kur kitur.

*нельзя было бы землю пахать и рожь сеять, но и ходить по земле не можно было бы человеку.*⁸³

Man tėvas mano amžinatilsį perdavė, kad pradžioje žemė visa buvo lygi ir didžiai derlinga, t. y. duonos užderėdavo ne taip kaip dabar, o dešimt kartų daugiau, nes joje net parodyti nė vieno akmens nebuvo. Bet štai *v e l n i a i* sukilo prieš Dievą ir užsimanė būti tokie patys kaip jis. Tada Dievas juos numetė iš dangaus žemėn, *p a v e r t ė a k m e n i m i s* ir prakeikė, kad jie daugiau *n e b e a u g t ū*. Ir štai kuris dabar didelis akmuo, tai, vadinasi, buvo didelis velnias, o kur matome mažą akmenį, – čia, vadinasi, buvo mažas velniūkštis. O jeigu Dievas nebūtų jų prakeikęs ir jie vis *a u g t ū*, tai tada ne tik kad nebūtų galima žemės arti bei rugių sėti, bet ir vaikščioti žeme nebūtų galima žmogui.

Velnio akmenys auga ir latvių sakmėje:

*Vecos laikos Velns sēja ļoti daudz akmeņu. Tad akmeni ļoti ātri auga. Dievam tas nepatika, ka akmeņi auga, un Velns tos sēja. Dievs sūtīja uz pasauli ļoti lielu salnu, lai akmeņi vairs neaug. No tās salnas akmeņi vairāk neauga.*⁸⁴

Senais laikais *V e l n i a s* sėjo labai daug akmenų. Tada *a k m e n y s* labai sparčiai *a u g o*. Dievui tai nepatiko, kad akmenys auga, o Velnias juos sėja.

Dievas pasiuntė į pasaulį labai didelę šalną, kad akmenys nebeaugtų. Nuo tos šalnos *a k m e n y s n e b e a u g o*.

Ir kitoje, kur akmenys išauga į kalnus:

*Agrākos laikos bijis viens ļaunais un viens labais gars. Dievs teicis velnam, lai šis aizejot uz elli un lai atnesot kādu akmeni. Velns domājis: priekš [kā] vajagot akmens. Viņš pārsītis akmeni pušu un ieslēpis vienu gabalu mutē. Velns aiznesis Dievam pārējos akmeņus. Dievs panēmis akmeņus un teicis, lai tie akmeņi ceļas un lai ripo. Velnam mutē ar sācis ripot u celties. Negribēdams rādīt, ka viņš ir zadzis, viņš aizgāja no Dieva. Bet mute tūka un tūka. Velns, nevarēdams vairs mutē noturēt, pūta ārā. Un tie gabali, ārā tikuši, ripoja prom. No tam ir cēlušies kalni.*⁸⁵

Senais laikais buvo viena piktoji ir viena geroji dvasia. Dievas pasakė velniui, kad šis nueitų pragaran ir atneštų kokį akmenį. Velnias galvojo: kam reikia akmens. Jis perskėlė akmenį pusiau ir paslėpė vieną gabalą burnoje. Velnias nunešė Dievui likusius akmenis. Dievas paėmė akmenis ir pasakė, lai tie *a k m e n y s a u g a* ir lai ritasi. Velniui burnoje irgi ėmė ristikai bei augti. Nenorėdamas parodyti, kad apsigogė,

83 Шейн 1893: 696–697.

84 ŠmLPT XIII: 126, Nr. II.2.10; AnIT: 69.

85 TPD: 8, Nr. 6; ŠmLPT XIII: 120, Nr. II.1.12; AnIT: 63; daugiau apie augančius akmenis latvių tautosakoje žr. TPD: 9–11, Nr. 8, 11, 12; ŠmLPT XIII: 124–126, Nr. II.2.4–7, 10, 12; AnIT: 62–65, 67–69, 71, 73; ŠmLTT: 40, Nr. 591, 592; Balys 1998: 197, Nr. 21; minklė „Kas auga be šaknies?“ = Akmuo“ (AnLTM: 50, Nr. 19; žr. Завьялова 2009: 320) ir kt.

jis nuėjo nuo Dievo. Bet burna vis tuko ir tuko. Velnias, nebegalėdamas burnoje išturėti, pūtė lauk. Ir tie gabalai, atsidūrę lauke, ritosi šalin. Iš to ir kilo k a l n a i.

Visai taip pat pasaulio pradžioje užauga velnio parneštas nuo „marių“ dugno grumstas žemių, Dievo „pasėtas“ ant vandens: *Ir pradėjo jau a u g t i ž e m ė*⁸⁶. Dar keli variantai: *Bet kai Dievas palaimino žemę, pabėrė ant vandens ir pasakė: „Auk, žeme!“ – ž e m ė pradėjo a u g t i; Gavęs ž e m ė s, Dievas jai liepė augti. Ji pradėjo a u g t i; Dievas paėmė tą žemę ir pradėjo barstyti ant vandeny. Žemė ėmė brinkti*⁸⁷ ir pan. Kitąsyk žemė „plečiasi“, „didėja“. Kartais auga kalnai, kaip dainose: *Augo kalneliai / Be pakalnėlių*⁸⁸.

Šiuo atžvilgiu vėlgi iškalbinga latvių sakmė, kurioje irgi Dievas žemę „pasėjo“:

*Jau tikko bijis arī iesējis, zeme augusi tāda līdzena. Nebijis neviena kalna, ne lieknas, ne grāvja. Te, kur bijis nebijis, pieskrējis velns un vaicājis: „Ko te dari?“ Dievs atsacījis, ka zemi sēsot. Tad sacījis: „Iedod man arī kādu sauju iesēt.“ Dievs, nekā ļauna nedomādams, atļāvis. Tas kā grābj, kā sviež, tā pieaug visādi kalni.*⁸⁹

Jau vos tik pasėjo, ž e m ė ir a u g o tokia lygi. Nebuvo nė vieno kalno nei liekno (balos, pelkės), nei griovio. Čia, kur buvęs, kur nebuvęs, pribėga v e l n i a s ir klausia: „Ką čia darai?“

86 DvPSO: 326, Nr. 104; Balys 2002: 276, Nr. 8.

87 Balys 2002: 276–277, Nr. 9, 10, 12.

88 JSD II: 200, Nr. 986.1; JSLD I: 344–347, Nr. 174.1, 19; II: 883, Nr. 1023.1.

89 TPD: 6–7, Nr. 3.

Dievas atsakė, kad žemę sėjas. Tada sako: „Duok ir man kokią saują pasėti.“ Dievas, nieko blogo negalvodamas, leido. Tas kad griebė, kad sviedė, tai p r i a u g o visokių k a l n ū.

Velnias kalnus „augina“ ir kai kuriose latvių dainose⁹⁰. Kitoje sakmėje latvių Dievas, velnio atneštas iš dugno žemių saują „pasėjęs“, tarė: *Lai aug un plešas* „Lai auga ir plečiasi“; o dar kitoje *Dievs paņēmis dūņas no Velna staujas, apvilājis tās, un tūliņ tās sākušas briest. Dūņas briezdamas pieņēmušas tagadējo zemes plašumu un izskatu*.

Dievas paėmė dumblą iš velnio saujos, p a v o l i o j o j j i, ir tas pradėjo brinkti. Dumbblas brinkdamas įgavo dabartinės žemės platumą bei išvaizdą⁹¹. Augimą čia atstoja brinkimas, kaip kartais ir lietuviams, o dumblo *voliojimas* (la. *viļāt* ‘volioti, ritinėti, minkyti’) mums iškart primena *uolą*, su kuria yra vienos šaknies.

Atitinkamose sakmėse apie pasaulio pradžią akmenys, uolos, kalnai auga (rytų) slavų tautosakoje⁹² ir Balkanuose⁹³, taip

90 Šmitas 2004: 24.

91 AnIT: 140 ir 62.

92 Левкиевская 2002: 80, 82–83; НБ: 115–116, Nr. 192–193; Шейн 1893: 437, Nr. 257; 697; Никифоровский 1897: 210–211, Nr. 1638; 231, Nr. 1807; Сержпутоўскі 1998: 49, Nr. 240; ЛіП: 38, Nr. 12; 318, Nr. 470; ВЭС: 478; НПБП I: 37, Nr. 71–73; 93, Nr. 247; 242, Nr. 623; РЭСЛ: 39, Nr. 13; 56, 341, Nr. 47; ДальПРН: 57; slavams žinoma ir minklė „Kas auga be šaknų? = Акмуо“ (СД II: 448; Никифоровский 1898: 26, N. 466, 467; Загадки 2004: 30, Nr. 100, 101; 291, Nr. 3099; 307, Nr. 3253; ЧбнМИ L2: 309.-1; Загадки 2003: 90, Nr. 713; ХдВЗ: 63, Nr. 498, 499; СдЗРН: 296, Nr. 2458; Загадки 1968: 21, Nr. 127; 28, Nr. 435, 436; Завьялова 2009: 320–321), taip pat dainose (Шейн 1874: 102, Nr. 148; 113, Nr. 159; 1887: 184, Nr. 177; Афанасьев 1995 III: 77; РНПО: 170–171, Nr. 261).

93 Цивьян 1999: 27.

geografiškai visai priartėdami prie Helikono. Dar ankstyvosios Bažnyčios tėvai, kaip Hipolitas Romietis (*Refutatio omnium haeresium* 5.7.10), už tikėjimą akmenis augant smerkė kaip už ereziją⁹⁴. Plačiau pasaulyje tikėta apskritai mineralus augant⁹⁵. Iš pirmąsias kalvos vandens paviršiuje žemė užaugo ir sutvirtėjo vedų kosmogonijoje⁹⁶. O štai indėnų *maidų* pasaulio pradžioje kaip tik iš vandens dugno atneštas akmuo augdamas virto žeme, kalnais, pasauliu⁹⁷. Visai kaip Ulikumis, kuris juk irgi buvo pradėtas po vandeniu ir išaugo iš vandens.

Augantis akmuo, uola, kalnas tad yra būdingas *tveriančiosi* (*besitveriančio*) pasaulio įvaizdis. O iš „augančios uolos“ išspirta versmė ši *tverimąsi* nutraukia ir apverčia – vėl *paleidžia lietis*.

3) Jau užsiminta perkūniška Pegaso prigimtis ryškėja nuo pačių pradžių – nuo jį būtin paleidusio Persėjo, gimusio iš karalaitės Danajės, pastojusios nuo „aukso lietumi“ pasivertusio Dzeuso⁹⁸. Taigi Persėjas – Dzeuso sūnus, o graikų Dzeusas – žaibasvaidys (panašiai Dievo sūnus, dievaitis yra mūsų Perkūnas⁹⁹).

Persėjo vardo kilmė neaiški¹⁰⁰. Tačiau, be visų kitų spėlionių (asociacijų su Persefone, su Persija ir kt.), bent jau pagal prasmę mums itin tiktų Roberto Greivso iškelta sąsaja su veiksmazodžiu *πέρθω* 'griauti, triušinti, nai-

kinti, dobtį, žudyti ir pan., turinčiu būsimąjo laiko bei aoristo kamieną *περσ-* (atitinkamai *πέρω* ir *έπερσα*, epinėje kalboje *πέρσα*), tad Persėjas pažodžiui būtų 'Griovėjas'¹⁰¹. Pats veiksmazodis *πέρθω* irgi neturi patikimos etimologijos¹⁰², užtat mums – grynai asociatyviai – jis primena lie. *pėrti* (plg. būsimąjo laiko *pėrs-*), vadinasi, vėlgi – *Perkūną*.

4) Pasak Hesiodo „Teogonijos“ (eil. 280–286), Pegasas buvęs žaibasvaidžio Dzeuso „ginklanešys“, tad esmiškai Perkūno žirgas (žr. § 5.23):

Kai Persėjas nukirto galvą Medūsai, iššoko

Iš jos žaizdos Chrisaòras didis bei žirgas Pegasas (*Πήγασος*).

Taip jis vadinos, nes gimė šalia versmių (*πηγάς*) Okeano,

O Chrisaoras, nes laikė rankose kardą auksinį.

Žirgas, palikęs avių maitintoją žemę, pakilo

Ir pas dievus nukeliavo, kur Dzeuso rūmuos gyvena.

Ten jis g r i a u s t i n ė bei ž a i b a protingajam Dzeusui nešioja.¹⁰³

Pažymėtina ir Hesiodo nurodytoji Pegaso (dorėnų *Πάγασος*) vardo sąsaja su žodžiu *πηγή* (dorėnų *πάγá*) 'versmė, srovė, tėkmė, kuris – kaip lie. *šaltinis* nuo būdvardžio *šaltas* ir atitikmenys kitose kalbose – siejamas su būdvardžiu *πηγύλις* 'geliamai šaltas, ledinis'; kita vertus, naujųjų

94 AM: 149.

95 Eliade 1978: 45–47, žr. 50, išn. 2.

96 Көйпер 1986: 28, 30, 119, 124–125.

97 Eliade 1977: 89, Nr. 49.

98 VIAMŽ: 239; CMR: 417; Vernant 2000: 168;

Грейвс 1999 I: 275, 280; MHM II: 304–305 ir daug kur kitur; iš šaltinių žr. Ovidijaus „Metamorfozes“ IV.611 ir kt.

99 Žr. Laurinkienė 1996: 51–52 ir kt.

100 FrGEW II: 517.

101 Грейвс 1999 I: 29, 412; su klausuku Onians 2000: 114, išn. 5; žr. ДГРС: 1285.

102 FrGEW II: 512; BkEDG: 1176.

103 Hesiodas 2002: 26–27; žr. Грейвс 1999 I: 276, 290, Nr. 75.f.

laikų kalbininkai Hesiodo nurodytos sąsajos tikrumu abejojo, nes vardas lygiai taip pat galys būti kilęs iš būdvardžio *πηγός* ‘tvirtas, drūtas, stiprus’ ir, vadinasi, kilme susijęs tiesiog su veiksmažodžiu *πήγνυμι* ‘užšaldyti, sustingdyti, sutirštinti, sutvirtinti, sutraukti (pieno produktus)’ (pirmine pamatine reikšme būtent ‘padaryti tvirtą, sutverti’) ir daiktavardžiu *πήγμα* ‘sutvirtinimas, santvara’, ‘tvėralas, raugas’, bet vėlgi ir ‘suledėjimas, sąšolis’, taip pat su *πάγος* ‘ledas’ ir ‘uola’¹⁰⁴. Taigi Pegasas, nutraukęs Helikono kalno augimą, pats yra susijęs su tvirtumu, tvėrimusi, uola ir su šalčiu, šalna. Kaip ką tik matėme, baltų Perkūnas arba Dievas akmenų augimą nutraukė kaip tik užleidęs šalną.

Tiesa, pastaruojų metu manoma, kad Pegaso vardas negraikiškos kilmės – jis esąs nusižiūrėtas nuo senovės hetitų ar luvių perkūnijos dievo epiteto **piḥaššaš-ši-* ar **piḥašš-* ‘smarkus, stiprus, drūtas’ ar pan.¹⁰⁵ Pasak Viačeslavo Ivanovo, graikų *Πήγασος* – tai luvių (hetitų) perkūnijos ir žaibų dievo epitetas **piḥaššaššiš* ‘spindintysis’¹⁰⁶. Vis dėlto, prigijęs senovės graikų tradicijoje, Pegaso vardas nebenutraukiamai susisaistė su minėtais graikų kalbos žodžiais, o mums dabar svarbiausia, kad iš jų visumos išskyla vis tas pats nesunkiai atpažįstamas vaizdiny: Perkūno žirgas iš uolos (arba ledo = sąstingio, *stabo*) išspiria versmę, tēkmę.

Be to, kalbant apie šio vaizdinio ir paties Pegaso vardo kilmę, būtina atsižvelgti

104 FrGEW II: 459, 524–526; BkEDG: 1141, 1183–1184; žr. PkIEW: 787–788; ФсЭСРЯ III: 185; Топоров 1972: 40, išn. 78; ДГРС: 1216, 1312–1313 ir kt.

105 BkEDG: 1183.

106 Иванов 2003: 9; žr. Иванов 2014: 36.

į du senovės indų „Rigvedos“ posmus iš giesmių Ašvinams (lietuviškai – Ašviniams, t. y. Žirginiams, Žirgininkams), kitaip dar vadinamiems Nasatjais. Posmai šiuo atžvilgiu svarbūs tiek dėl paties dėl juose minimo kažkokio mitinio įvykio, kai Ašvinai iš žirgo kanopos prileidę alaus (*súrā*), tiek dėl ši žygdarbį šlovinančio Padžrijos Kakšyvento vardo. Pirmasis posmas (I.116.7):

*yuvám narā stuvaté pajriyáya kakšívate
aradatam púramdhim
kārotarāc chaphād ásvasya vṛṣṇah
śatām kumbhā asiñcatam sūrāyāh*

Judu, vyrai, šlovinančiam P a d ž r i j o s
Kakšyvantui atvėrėt pilnatvę:
Per kostuvą iš k a n o p o s ašvio eržilo
šimtą ąsočių p r i l e i d o t alaus.

Antrasis (I.117.6):

*tád vām narā śámśyam pajriyēṇa
kakšívatā nāsatyā párijman
śaphād ásvasya vājīno jánāya śatām-
kumbhā asiñcatam mádhūnām*

Tat – jūsy, vyrai, palaimintina P a d ž r i j o s
Kakšyvento, Nasatjai: visa apeidami
Iš k a n o p o s ašvio eiklaus žmonėms
šimtą ąsočių p r i l e i d o t midaus.

Vardas Padžriją (*pajriyá*) nurodo asmenį priklausant Padžroms (dgs. *pajráh*), Padžrų giminei¹⁰⁷. O šis giminės vardas

107 Grassmann 1872: 759; Ригведа 1989: 612; MrhE-WA II: 65.

sutampa su apeliatyvu (būdvardžiu) *pajrá* 'tvirtas, drūtas, stiprus' (veiksmažodžio šaknies *paj-* 'sutvirtėti, sukietėti, sustingti'), kuris etimologiškai atitinka graikų *πηγός* 'tvirtas, drūtas, stiprus' ir, vadinasi, yra giminiškas su kitais ką tik minėtais tos pačios šaknies žodžiais¹⁰⁸, tarp kurių ir *Πήγασος*, Pegasas.

Dvi išvados: 1) nepriklausomai nuo kad ir kokių sąsajų su Mažosios Azijos hetitais ar luviais (šiaip jau irgi indoeuropiečiais), Pegaso negalima nuskirti nuo minėtų graikų bei vedų žodžių dėl itin artimo, iš esmės bendro konteksto; 2) kontekstas mena vis tą patį vaizdinį: iš sąstingio, *stabo*, *su(si) tvérimo*, vienaip ar kitaip dalyvaujant žirgui, žirgo kanopai, *pasilieja* versmė, tėkmė.

Karlas Gustavas Jungas primena mums šio vaizdinio visuotinumą: „Pegasas kanopa išspyrė iš žemės Hipokrėnės versmę. Belerofono statula Korinte, kartu – fontanas, buvo įrengta taip, kad vanduo tryško iš žirgo kanopos. [Skandinavų] Baldro žirgas irgi yra išspyręs versmę. Žirgo kanopa tad yra vaisinančios drėgmės šaltinis. [Makso] Jenso žemutinėje Austrijoje užrašyta sakmė pasakoja, jog kartais esą galima išvysti milžinišką raitelį ant balto žirgo jojant kalnų viršūnėmis, ir tai esąs neabejotinas artėjančio lietaus ženklas.“¹⁰⁹

Jungo sekėjas Erichas Noimanas atkreipė dėmesį į perkeltinę dvasinę vaizdinio prasmę: Persėjo žygdarbis reiškias šviesos, sąmonės pergalę prieš nesąmoningumo, sąmonės tamsą, atstovaujama gorgonės Medūzos, o iš šios pergalės gimęs Pegasas – jos esminį

laimėjimą: kūrybą, poeziją¹¹⁰. „Pasakojama, jog sparnuotasis žirgas, tarp griausmų ir žaibų užskridęs pas Dzeusą, išspyrė iš kalno Mūzų versmę. Žirgas ir versmė – tokie patys archetipiniai giminaičiai kaip prigimties potraukis ir kūrybinis apvaisinimas. Pegaso pavidalu jis išreiškia transformaciją ir sublimaciją: sparnuotasis žirgas išspiria iš žemės poezijos versmę. Kaip paskui pamatysime, šiuo atžvilgiu Pegaso mitas glūdi prie pačių kūrybingumo šaknų. [...] Pegasas – tai libido, sparnuota dvasinė energija, nešanti Belerofontą (dar vadinamą Hiponouju – *Hipponous* 'žirgus išmanantis') pergalėn. Bet tai į vidų nukreipta libido srovė, prasiveržianti menine kūryba. Abiem atvejais išlaisvintoji libido yra suvaldyta ir kyla į dvasią. Abstrakčiai kalbant, herojus Persėjas yra dvasios pusėje, jis sparnuotas, ir jo sąjungininkai kovoje su sąšamonė – dvasinės būtybės, dievai. [...] Persėjas įveikia sąšamonę būdingu būdu – įsisąmonindamas.“¹¹¹

Tiek dvasinę Pegaso vaizdinio prigimtį, tiek ir indišką jo sąsajas dar anksčiau yra pabrėžęs žymus Indijos atgimimo ir kultūros veikėjas Šri Aurobindas, priminęs vėdiškąjį „poezijos upės“ įvaizdį: „Upės sąsaja su poetiniu įkvėpimu aptinkama ir graikų mitologijoje, nors Mūzos pačios čia nėra prilygintos upėms, o tik priskirtos, kad ir nelabai aiškiu būdu, konkrečiai vienai versmei. Tai Hipokrėnė, 'Žirgo versmė', o jos vardui pagrįsti turime legendą, esą ji ištryškusi iš po dieviško žirgo Pegaso kanopos: savo kanopa jis spyręs į uolą, ir iš praskelto kalno pasilieję įkvėpimo vandenys. Ar ši graikų legenda tėra pasaka, ar ji turi kokią

108 Grassmann 1872: 759; Monier-Williams 1899: 575;

MrhKEWA II: 186; MrhEWA II: 65; Топоров 1972: 40, išn. 77; žr. Горячева 1985: 56.

109 Jung 1990: 278.

110 Neumann 1954: 216.

111 Neumann 1954: 218–219.

nors ypatingą prasmę? Viena aišku: jei tik ji išties turi kokią nors prasmę, toji prasmė, kadangi akivaizdžiai mena psichologinį reiškinį – įkvėpimo vandenų šaltinį, yra psichologinė. Tai konkrečiais vaizdiniais išreikštas ypatingas psichologinis įvykis. Pažymėtina, jog Pegaso vardas, išvertus jį į originalų arijų garsyną, tampa *Pajasa* ir akivaizdžiai syja su sanskrito žodžiu *pājas*, kuris visų pirma reiškia jėgą, judesį, retykais – tvirtą stovėjimą ant kojų. Pačioje graikų kalboje jį atitinka *pēgē* ‘srovė’. Taigi šioje legendoje nuolat atsikartoja veržlus įkvėpimo judesys. Atsigręžę į vedų simboliką pamatysime, jog *aśva* ‘žirgas’ – tai didžios dinamiškos Gyvybės jėgos, gyvybinės bei nervinės energijos įvaizdis, pastoviai gretinamas su kitais sąmonės [būsenų] įvaizdžiais. *Adri* ‘kalnas’ arba ‘uola’ simbolizuoja formalią egzistenciją ir ypač kūniškąją prigimtį, o juk kaip tik iš šio kalno, iš šios uolos pasileidžia Saulės kaimenės ir pasielieja vandenys. Šį kalną ar uolą sakoma milžtant medumi (*madhu*) bei soma. Tad žirgo kanopos spyris į šią uolą, paleidęs lietus įkvėpimo vandenį, pasidaro visai aiškus psichologinis įvaizdis.¹¹²

112 Aurobindo 1971: 87–88.

Literatūra ir šaltiniai

ALEW = *Altlitauisches etymologisches Wörterbuch*, Version 1.1. Unter der Leitung von Wolfgang Hock und der Mitarbeit von Elvira-Julia Bukevičiūtė und Christiane Schiller. Berlin: Humboldt-Universität zu Berlin, 2019.

AM = *The Ancient Mysteries, a Sourcebook: Sacred Texts of the Mystery Religions of the Ancient Mediterranean World*. Edited by Marvin W. Meyer. San Francisco etc.: Harper & Row, 1987.

AnIT = *Latviešu tautas teikas: Izcelšanās teikas: Izlase*. Sastādītāja Alma Ancelāne. Rīga: Zinātne, 1991.

Kadangi akmuo, uola perkeltine prasme mena vidinį sąstingį, sustabarėjimą, sunkų ir kietą „kaip akmuo“ miegą, suakmenėjusią, akmeniu pavirtusią širdį, tai gyva kūryba ir poezija išties – mažiausia, ką gali reikšti iš šio dvasios *stabo*, Perkūno žirgui spyrus, *pasiliejusi* versmė.

Nelietuviška asmenvardžių rašyba

Aurobindas, Šri = angl. Śri Aurobindo
Gėtė, Johanas Volfgangas = Johann Wolfgang Goethe
Greivšas, Robertas = Robert Graves
Herodotas (Hērodotas) = Ἡρόδοτος, lo. Hērodotus
Hesiodas (Hēsiodas) = Ἡσίοδος, lo. Hēsiodus
Ivanovas, Viačeslavas = Вячеслав Всеволодович Иванов, Vjačeslav V. Ivanov, ang. Vyacheslav V. Ivanov
Jucevičius, Liudvikas Adomas = Ludwik Adam Juciewicz
Jungas, Karlas Gustavas = Carl Gustav Jung
Noimanas, Erichas = Erich Neumann
Stenderis, Gothardas Frydrichas = vok. Gotthard Friedrich Stender, la. Gothards Fridriks Stenders
Trubačiovas, Olegas = Олег Николаевич Трубачев

AnLTM = *Latviešu tautas mīklas: Izlase*. Sastādījusi A. Ancelāne. Rīgā: Latvijas PSR ZA izdevniecība, 1954.

Aurobindo 1971 = Sri Aurobindo. *The Secret of the Veda*. Pondicherry, India: Sri Aurobindo Ashram Trust, 1971.

Balčius 2018 = Jonas Balčius. *Spalio dangaus*.

Vilnius: Naujoji Romuva, 2018.

Balys 1938 = Vilniaus krašto lietuvių tautosaka. Spaudai parengė Dr. J. Balys. *Tautosakos darbai*, IV. Kaunas, 1938.

Balys 1998 = Jonas Balys. *Raštai*, I. Parengė Rita Repšienė. Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 1998.

- Balys 2002 = Jonas Balys. *Raštai*, III. Parengė Rita Repšienė. Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2002.
- BDS = Krišjāna Barona Dainu skapis: <http://www.dainuskapis.lv>.
- Biedermann 2002 = Hans Biedermann. *Naujasis simbolių žodynas*. Vilnius: Mintis, 2002.
- BkEDG = *Etymological Dictionary of Greek*, by Robert Beekes with the assistance of Lucian van Beek, I–II. Leiden–Boston: Brill, 2010 (puslapių numeravimas išstinis).
- Braziūnas 1986 = Vladas Braziūnas. *Voro stulpas*. Vilnius: Vaga, 1986.
- BRMŠ II = *Baltų religijos ir mitologijos šaltiniai*, II: *XVI amžius*. Sudarė Norbertas Vėlius. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 2001.
- BRMŠ IV = *Baltų religijos ir mitologijos šaltiniai*, IV: *XVIII amžius*. Sudarė Norbertas Vėlius. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 2005.
- BsJK = *Juodoji knyga*. Surinko Jonas Basanavičius. Parengė Kostas Aleksynas, Leonardas Sauka. Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2004.
- BsLP II = *Lietuviškos pasakos*. Surinko Jonas Basanavičius. Parengė Kostas Aleksynas, II. Vilnius: Vaga, 2003.
- CMR = *Oxford Dictionary of Classical Myth and Religion*. Edited by Simon Price and Emily Kearns. Oxford: Oxford University Press, 2004.
- DvPSO = *Pasakos, sakmės, oracijos*. Surinko Mečislovas Davainis-Silvestraitis. Paruošė Bronislava Kerbelytė ir Klimas Viščius. Vilnius: Vaga, 1973.
- DkŽT II = Simonas Daukantas. *Žemaičių tautosaka*, II: *Pasakos, patarlės, mįslės*. Parengė K. Aleksynas, K. Grigas, L. Sauka. Vilnius: Vaga, 1984.
- Eliade 1977 = Mircea Eliade. *From Primitives to Zen: A Thematic Sourcebook of the History of Religions*. San Francisco–New York–etc.: Harper & Row, 1977.
- Eliade 1978 = Mircea Eliade. *The Forge and the Crucible*. Chicago–London: The University of Chicago Press, 1978.
- EliadeHR I = Mircea Eliade. *A History of Religious Ideas*, I: *From the Stone Age to the Eleusinian Mysteries*. Chicago: The University of Chicago Press, 1978.
- Elisonas 1932 = Jurgis Elisonas. Mūsų krašto fauna lietuvių tautosakoje. *Mūsų tautosaka*, V. Red. prof. V. Krėvė-Mickevičius. Kaunas, 1932.
- ER = *Encyclopedia of Religion*, second edition. Lindsay Jones, editor in chief, I–XIV. New York etc.: Thomson Gale, 2005 (puslapių numeravimas išstinis).
- Franz 1995 = Marie-Louise von Franz. *Shadow and Evil in Fairy Tales*. Boston & London: Shambhala, 1995.
- FrGEW I–II = Hjalmar Frisk. *Griechisches etymologisches Wörterbuch*, I–II. Heidelberg: Carl Winter Universitätsverlag, 1960–1970.
- FrLEW = Ernst Fraenkel. *Litauisches etymologisches Wörterbuch*, I–II. Heidelberg: Carl Winter Universitätsverlag–Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 1962–1965. (Puslapių numeravimas išstinis.)
- Goethe 1999 = Johann Wolfgang Goethe. *Faustas*. Iš vokiečių kalbos vertė Antanas A. Jonynas. Vilnius: Tyto alba, 1999.
- Grassmann 1872 = Hermann Grassmann. *Wörterbuch zum Rig-Veda*. Delhi, 1999 (1872).
- GrgPPr = *Patarlės ir priežodžiai*. Paruošė K. Grigas. Vilnius: Valstybinė grožinės literatūros leidykla, 1958.
- GrimaiVNP III = Broliai Grimai. *Vaikų ir namų pasakos*. Vertė Adomas Druktenis, III. Vilnius: Alma littera, 2000.
- Herodotas 1988 = Herodotas. *Istorija*. Iš senosios graikų kalbos vertė Jonas Dumčius. Vilnius: Mintis, 1988.
- Hesiodas 2002 = Hesiodas. *Teogonija*. Iš senosios graikų kalbos vertė Audronė Kuduilytė-Kairienė. Vilnius: Aidai, 2002.
- Jones, Pennick 2007 = Prudence Jones, Nigel Pennick. *A History of Pagan Europe*. London and New York: Routledge, 2007.
- JšLD I–III = *Lietuviškos dainos*. Užrašė Antanas Juška. Paruošė A. Mockus, I–III. Vilnius: Valstybinė grožinės literatūros leidykla, 1954 (Казань, 1882).
- JšSD I–II = *Lietuviškos svotbinės dainos*, užrašytos Antano Juškos ir išleistos Jono Juškos. Paruošė Vytautas Maknys, I–II. Vilnius: Valstybinė grožinės literatūros leidykla, 1955 (Санктпетербург, 1883).
- Jucevičius 1959 = Liudvikas Adomas Jucevičius. *Raštai*. Redakcinė komisija: J. Lebedys, M. Lukšienė, Z. Slaviūnas. Vilnius: Valstybinė grožinės literatūros leidykla, 1959.
- Jung 1990 = Carl Gustav Jung. *Symbols of Transformation: An Analysis or the Prelude to a Case of Schizophrenia*. Princeton: Princeton University Press, 1990.

- Karaliūnas 2005 = Simas Karaliūnas. *Baltų praeitis istoriniuose šaltiniuose*, II. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 2005.
- Kensminienė 2012 = Aelita Kensminienė. *Arkliai lietuvių mįslėse. Tautosakos darbai*, XLIII. Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2012.
- Klein 2003 = Ernest Klein. *A Comprehensive Etymological Dictionary of the English Language*. Amsterdam etc.: Elsevier, 2003.
- KnsLM = *Lietuvių mįslės: Rinktinė*. Sudarė ir parengė Aelita Kensminienė. Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2018.
- KrLEV II = Konstantins Karulis. *Latviešu etimoloģijas vārdnīca*, II. Rīga: Avots, 1992.
- Laurinkienė 1996 = Nijolė Laurinkienė. *Senovės lietuvių dievas Perkūnas: kalboje, tautosakoje, istoriniuose šaltiniuose*. Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 1996.
- Laurinkienė 2002 = Nijolė Laurinkienė. *Pasaulio kūrimo motyvai lietuvių pasakojamojoje tautosakoje. Liaudies kultūra*, 2002, Nr. 5.
- LbSLT = *Smulkioji lietuvių tautosaka XVII–XVIII a.: Priežodžiai, patarlės, mįslės*. Paruošė Jurgis Lebedys. Vilnius: Valstybinė grožinės literatūros leidykla, 1956.
- LDdz = *Latvju Dievdziesmas*. Ieraudzijis un sakārtojais Brastiņu Ernests. Latvju dievturu sadraudze, (1)1980.
- LFCh = *Lietuvių folkloro chrestomatija*. Parengė Bronislava Kerbelytė, Bronė Stundžienė. Vilnius: Regnum fondas, 1996.
- LKL II = *Lydos krašto lietuviai*. Redaktorių komisijos pirmininkas Norbertas Vėlius, II. Kaunas: Poligrafija ir informatika, 2002.
- LKŽ I–XX = *Lietuvių kalbos žodynas*, I–XX. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 1956–2002.
- LLD I = *Lietuvių liaudies dainynas*, I: *Vaikų dainos*. Parengė P. Jokimaitienė. Vilnius: Vaga, 1980.
- LpMS = *Mįslių skrynelė: 3000 lietuvių mįslių ir minklių*. Sudarytojas Stasys Lipskis. Vilnius: Žuvėdra, 2002.
- LPP I = *Lietuvių patarlės ir priežodžiai*. Parengė Kazys Grigas ir kiti, I. Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2000.
- LTs I = *Lietuvių tautosaka*, I: *Dainos*. Medžiagą paruošė V. Barauskienė, B. Kazlauskienė, B. Uginčius. Vilnius: Valstybinė politinės ir mokslinės literatūros leidykla, 1962.
- LTs IV = *Lietuvių tautosaka*, IV: *Pasakos, sakmės, pasakojimai, oracijos*. Medžiagą paruošė: L. Sauka, A. Seselskytė, N. Vėlius, K. Viščinis. Vilnius: Mintis, 1967.
- LTs V = *Lietuvių tautosaka*, V: *Smulkioji tautosaka, žaidimai ir šokiai*. Medžiagą paruošė K. Grigas. Vilnius: Mintis, 1968.
- LTsR = *Lietuvių tautosakos rinktinė*. Paruošė Amb. Jonynas ir kiti. Vilnius: Valstybinė politinės ir mokslinės literatūros leidykla, 1954.
- LTsU = *Lietuvių tautosaka, užrašyta 1944–1956*. Vyr. red. Kostas Korsakas. Vilnius: Valstybinė politinės ir mokslinės literatūros leidykla, 1957.
- Marcinkevičienė 1998 = Nijolė Marcinkevičienė. *Pavarėnis*. Vilnius: Lietuvos liaudies kultūros centras, 1998.
- Mažiulis 1940 = Antanas Mažiulis. *Laukų akmenys ir jų sunaudojimas. // Gimtasai kraštas*. Šiauliai, 1940, Nr. 2 (25).
- Monier-Williams 1899 = *A Sanskrit-English Dictionary, etymologically and philologically arranged, with special reference to cognate Indo-European languages* by Sir. Monier Monier-Williams. New edition, greatly enlarged and improved with the collaboration of professor E. Leumann, professor C. Cappeller, and other scholars. Delhi: Motilal Banarsidass, 1999 (Oxford University Press, 1899).
- MrhEWA II = Manfred Mayrhofer. *Etymologisches Wörterbuch des Altindischen*, II. Heidelberg: Carl Winter Universitätsverlag, 1996.
- MrhKEWA II = Manfred Mayrhofer. *Kurzgefasstes etymologisches Wörterbuch des Altindischen*, II. Heidelberg: Carl Winter Universitätsverlag, 1963.
- Neumann 1958 = Erich Neumann. *Art and Time. Papers from the Eranos Yearbooks*, III: *Man and Time*. Edited by Joseph Campbell. London: Routledge & Kegan Paul, 1958.
- Okladnikovas 1969 = Aleksejus Okladnikovas. *Elnias Auksragis*. Vilnius: Vaga, 1969.
- Onians 2000 = Richard Broxton Onians. *The Origins of European Thought about the Body, the Mind, the Soul, the World, Time, and Fate: New Interpretation of Greek, Roman and kindred evidence also of some basic Jewish and Christian beliefs*. UK: Cambridge University Press, 2000.

- Péteraitis 1992 = Vilius Péteraitis. *Mažoji Lietuva ir Tvancksta prabaltų, pralietuvių ir lietuvininkų laikais*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla, 1992.
- PKIEW = Julius Pokorny. *Indogermanisches etymologisches Wörterbuch*, I. Bern–München: Francke Verlag, 1959.
- PKT I = *Iš Panevėžio krašto tautosakos*, I. Sudarytojas Eugenijus Urbonas. Panevėžys: UAB „Panevėžio sp.“, 2003.
- Puhvel 2001 = Jaan Puhvel. *Lyginamoji mitologija*. Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2001.
- Racėnaitė 2008 = Radvilė Racėnaitė. Jėzus Kristus lietuvių sakinėje tautosakoje: pagrindiniai siužetai ir vaizdinio ypatumai. *Pamaldumas Išganytojų Lietuvos kultūroje*. Vilnius: Kultūros, filosofijos ir meno institutas, 2008.
- Razauskas 2018 = Dainius Razauskas. *Vytis ir Gediminaičių stulpai simbolikos požiūriu*. Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2018.
- Razauskas 2022 = Dainius Razauskas. *Stabo akmuo ir akmuo stabas*. *Būdas*, 2022, Nr. 5.
- Razauskas 2023a = Dainius Razauskas. Kas
- bėga be kojų... per Vilnių? Tradicinis vandens tėkmės ir gyvos būtybės bėgimo gretinimas, vedantis prie naujos Vilniaus vardo sampratos. *Būdas*, 2023, Nr. 1.
- Razauskas 2023b = Dainius Razauskas. Užtvenkta tėkmė: Mitinio įvaizdžio dvasinė prasmė. *Būdas*, 2023, Nr. 2.
- Razauskas 2023c = Dainius Razauskas. Pavirsti akmeniu. *Būdas*, 2023, Nr. 3.
- Razauskas 2023d = Dainius Razauskas. Akmeninė širdis. *Būdas*, 2023, Nr. 5.
- Razauskas 2023e = Dainius Razauskas. Iš (po) uolos pasilieja versmė. *Būdas*, 2023, Nr. 6.
- Razauskas 2023f = Dainius Razauskas. Akmuo – velnio ir akmuo – velnias. // *Sovijus: Tarpdalykiniai kultūros tyrimai*. Vilnius: Lietuvos kultūros tyrimų institutas, 2023, t. 11, Nr. 1.
- RdhPU = *The Principal Upaniṣads*. Edited with introduction, text, translation and notes by S. Radhakrishnan. India: HarperCollins, 2000.
- SkardžiusRR IV = Pranas Skardžius. *Rinkiniai raštai*, IV: *Moksliniai straipsniai ir studijos*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 1998.
- SIS II = *Sutartinės: Daugiabalsės lietuvių liaudies dainos*. Sudarė ir parengė Z. Slaviūnas, II. Vilnius: Valstybinė grožinės literatūros leidykla, 1958.
- SIŠLSP = *Šiaurės Lietuvos sakmės ir pasakos*. Surinko Mato Slančiausko bendradarbiai. Vilnius: Vaga, 1985.
- SRP = *Pasaulinės literatūros biblioteka: Senovės Rytų poezija*. Vilnius: Vaga, 1991.
- Šmitas 2004 = Pėteris Šmitas. *Latvių mitologija*. Vilnius: Aidai, 2004.
- ŠmLPT XIII = *Latviešu pasakas un teikas*. Pēc Anša Lercha-Puškaiša un citiem avotiem sakopojis un rediģējis prof. P. Šmits, XIII. Rīgā: Valtera un Rapas akciju sabiedrības izdevums, 1936.
- ŠmLTT = *Latviešu tautas ticējumi*, I–II. Sakrājis un sakārtojis Prof. P. Šmits. Rīgā: Latviešu folkloras krātuves izdevums, 1940–1941. (Puslapiņi ir tekstų numeravimas ištisinis.)
- ŠvR 1998 = *Šventasis Raštas: Senasis ir Naujasis Testamentas*. Senąjį Testamentą vertė iš hebrajų, aramėjų ir graikų kalbų, pratarė, įvadu ir ST sąvokų žodyną bei paaiškinimus parašė prof. Antanas Rubšys; Naująjį Testamentą vertė iš graikų kalbos, įvadu ir NT sąvokų žodyną parašė kun. Česlovas Kavaliauskas. Vilnius: Katalikų pasaulis, 1998.
- TPD = *Teikas par Dievu: Izlase*. Sagatavojois Ernests Brastiņš. Rīga: Latviešu folkloras krātuves izdevums, 1929.
- TŽV = *Tauta ir žodis*, V. Red. prof. V. Krėvė-Mickevičius. Kaunas, 1928.
- UKS = *Utenos krašto sakmės*. Parengė Leonora Buičėnkiėnė, konsultavo Bronislava Kerbelytė. Utena: UAB „Utenos spaustuvė“, 1999.
- Upaniṣados 2013 = *Upaniṣados*. Iš sanskrito vertė, įvadinį straipsnį ir paaiškinimus parašė Audrius Beinorius, mokslinis redaktorius Dainius Razauskas. Vilnius: Vaga, 2013.
- Vernant 2000 = Jean-Pierre Vernant. *Pasaulis, dievai, žmonės: Mitų interpretacijos*. Vilnius: Tyto alba, 2000.
- West 2007 = Martin Litchfield West. *Indo-European Poetry and Myth*. Oxford: Oxford University Press, 2007.
- WHEW I = *Lateinisches etymologisches Wörterbuch von A. Walde*. 3., nebearbeitete Auflage von J. B. Hofmann, I. Heidelberg: Carl Winter Universitätsverlag, 1938.
- VIAMŽ = Aleksandra Veličkienė. *Antikos mitologijos žinynas*. Kaunas: Šviesa, 1996.

VIKAŽ = *Kaip atsirado žemė: Lietuvių etiologinės sakmės*. Sudarė ir parengė Norbertas Vėlius. Vilnius: Vaga, 1986.

VnLHEŽ = Aleksandras Vanagas. *Lietuvių hidronimų etimologinis žodynas*. Vilnius: Mokslas, 1981.

VtLU = *Lietuvių užkalbėjimai: gydyto formulės*. Parengė Daiva Vaitkevičienė. Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2008.

АНРЭС VI = Алексей Евгеньевич Аникин. *Русский этимологический словарь*, VI. Москва: Рукописные памятники Древней Руси, 2012.

Афанасьев 1995 I–III = Александр Николаевич Афанасьев. *Поэтические воззрения славян на природу: Опыт сравнительного изучения славянских преданий и верований в связи с мифическими сказаниями других родственных народов*, I–III. Москва: Современный писатель, 1995.

АФНРС I–III = *Народные русские сказки А. Н. Афанасьева*. Подготовка текста, предисловие и примечания В. Я. Проппа, I–III. Москва, 1958. (Pasakų numeravimas išsistinis.)

ВЭС = *Восточнославянский этнолингвистический сборник*:

Материалы и исследования. Москва: Индрик, 2001.

Горячева 1985 = Татьяна Витальевна Горячева. К этимологии восточнославянских метеорологических терминов. *Этимология* 1983. Москва: Наука, 1985.

Грейвс 1999 I–II = Роберт Грейвс. *Мифы древней Греции*. Под редакцией и с предисловием А. Тахо-Годи, I–II. Москва: Прогресс-Традиция, 1999.

ДГРС = *Древнегреческо-русский словарь*. Составил И. Х. Дворецкий, I–II. Москва: Государственное издательство иностранных и национальных словарей, 1958. (Puslapių numeravimas išsistinis.)

ДальПРН = *Пословицы русского народа: Сборник В. И. Даля*. Москва: Русский язык Медиа, 2004 (1862).

Завьялова 2009 = Мария Вячеславовна Завьялова. Рефлексы одной апофатической формулы в балто-славянском пространстве. *Baltu un slāvu kultūrkontakti. Балто-славянские культурные связи*. Riga: Madris, 2009.

Загадки 2004 = *Беларуская народная творчість: Загадкі*. 2-е выданне, выпраўленае

і дапрацаванае. Складнікі: М. Я. Грынблат, А. І. Гурскі. Мінск: Беларуская навука, 2004.

Загадки 1968 = *Загадки*. Издание подготовила В. В. Митрофанова. Ленинград: Наука, 1968.

Загадки 2003 = *Народні загадкі*. Упорядкування Миколи Дмитренка. Київ: Редакція часопису „Народознавство“, 2003.

Иванов 2003 = Вячеслав Всеволодович Иванов. Восточные индоевропейцы, анатолиты и носители древнебалканских культур. // *Балканские чтения 7: В поисках «ориентальной» на Балканах*. Москва: Институт славяноведения РАН, 2003.

Иванов 2014 = Вячеслав Всеволодович Иванов. Евразийская религия света и границы митраизма в свете работ В. Н. Топорова. // *Baltai ir slavai: dvasinių kultūrų sankirtos*. Sudarė ir redagavo Tatjana Civjan, Marija Zavjalova, Artūras Judžentis. Vilnius: Versmė, 2014.

Иванов, Топоров 1970 = Вячеслав Всеволодович Иванов, Владимир Николаевич Топоров. К семиотическому анализу мифа и ритуала (на белорусском материале). *Sign, Lan-*

guage, Culture. Eds. A. J. Greimas, R. Jacobson et al. The Hague–Paris: Mouton, 1970.

Иванов, Топоров 1974 = Вячеслав Всеволодович Иванов, Владимир Николаевич Топоров. *Исследования в области славянских древностей*. Москва: Наука, 1974.

Кейпер 1986 = Францискус Бернхардус Якобус Кейпер. *Труды по ведийской мифологии*. Москва: Наука, 1986.

Левкиевская 2002 = Елена Евгеньевна Левкиевская. *Мифы русского народа*. Москва: Астрель–Аст, 2002.

ЛіП = *Беларуская народная творчість: Легенды і паданні*. Складальнікі:

М. Я. Грынблат, А. І. Гурскі. 2-е выданне, дапоўненае і дапрацаванае. Мінск: Беларуская навука, 2005.

ЛтП = *Українська народна творчість: Легенди та перекази*. Упорядкування та примітки А. Ю. Іоаніді. Київ: Наукова думка, 1985.

ЛУН = *Луна, упавшая с неба: Древняя литература Малой Азии*. Перевод с древнеазиатских языков Вяч. Вс. Иванова. Москва: Художественная литература, 1977.

- Макашина 1982 = Татьяна Сергеевна Макашина. Ильин день и Илья-пророк в народных представлениях и фольклоре восточных славян. *Обряды и обрядовый фольклор*. Москва: Наука, 1982.
- МНМ I–II = *Мифы народов мира: Энциклопедия*. Главный редактор А. С. Токарев, I–II. Москва: Советская энциклопедия, 1980–1982.
- НартыО = *Нарты: Эпос осетинского народа*. Издание подготовили В. И. Абаев, Н. Г. Джусоев, Р. А. Ивнев и Б. А. Калоев. Москва: Издательство Академии наук СССР, 1957.
- НБ = «*Народная Библия*»: *Восточнославянские этимологические легенды*. Составление и комментарии О. В. Беловой. Москва: Индрик, 2004.
- Никифоровский 1897 = *Простонародные приметы и поверья, суеверные обряды и обычаи, легендарные сказания о лицах и местах*. Собрал в Витебской Белоруссии Н. Я. Никифоровский. Витебск, 1897. (Gudų medžiaga čia pateikta rusiškai.)
- Никифоровский 1898 = *Простонародные загадки*. Собрал в Витебской губернии Н. Я. Никифоровский. Витебск, 1898.
- НПБП I = *Полацкі этнаграфічны зборнік*, вып. 2: *Народная проза беларусаў Падзвіння*, I. Укладальнік У. А. Лобач. Наваполацк: Полацкі дзяржаўны ўніверсітэт, 2011.
- Ригведа 1989 = *Ригведа, I: Мандалы I–IV*. Издание подготовила Т. Я. Елизаренкова. Москва: Наука, 1989.
- РНПО = *Русская народная поэзия: Обрядовая поэзия*. Составление, подготовка текста и др. К. Чистова и Б. Чистовой. Ленинград: Художественная литература, 1984.
- РНПЭ = *Русская народная поэзия: Эпическая поэзия*. Составление, подготовка текста и др. В. Путилова. Ленинград: Художественная литература, 1984.
- Романов 1912 = Евдоким Романович Романов. *Белорусский сборник, VIII: Быт белоруса*. Вильна, 1912.
- РЭСЛ = *У истоков мира: Русские этимологические сказки и легенды*. Составление и комментарии О. В. Беловой, Г. И. Кабаковой. Москва: Форум–Неолит, 2014.
- Салмин 1989 = Антон Кириллович Салмин. *Сказка, обряд, действительность: Историко-типологическое изучение чувашского текста*. Чебоксары: Чувашское книжное издательство, 1989.
- СД II = *Славянские древности: Этнолингвистический словарь*, II. Под редакцией Н. И. Толстого. Москва: Международные отношения, 1999.
- СдЗРН = *Загадки русского народа: Сборник загадок, вопросов, притч и задач*. Составил Д. Садовников. Санкт-Петербург, 1876.
- Сержпутьоўскі 1998 = Аляксандр Казіміравіч Сержпутьоўскі. *Прымхі і забабоны беларусаў-палешукоў*. Мінск: Універсітэцкае, 1998 (1930).
- ССКУ = *Словник символів культури України*. За загальною редакцією В. П. Коцура, О. І. Потапенка, М. К. Дмитренко. Київ: Міленіум, 2002.
- Топоров 1972 = Владимир Николаевич Топоров. О происхождении нескольких русских слов. (К связи с индо-иранскими источниками.) // *Этимология 1970*. Москва: Наука, 1972.
- ФсЭСРЯ I–IV = Макс Фасмер. *Этимологический словарь русского языка*. Перевод с немецкого и дополнения О. Н. Трубачева, I–IV. Санкт-Петербург: Азбука, 1996.
- ХдВЗ = Иван Александрович Худяков. *Великорусские загадки. // Этнографический сборник, VI*. Санкт-Петербург, 1864.
- Цивьян 1999 = Татьяна Владимировна Цивьян. *Движение и путь в балканской модели мира: Исследования по структуре текста*. Москва: Индрик, 1999.
- ЧбнМИ I.2 = *Труды этнографическо-статистической экспедиции в западно-русский край: Материалы и исследования, собранные П. П. Чубинским, I.2: Пословицы, загадки, колдовство*. Санкт-Петербург, 1877.
- ЧРиЭС I = Павел Яковлевич Черных. *Историко-этимологический словарь современного русского языка, I*. Москва: Русский язык, 1999.
- Шейн 1893 = *Материалы для изучения быта и языка русского населения Северо-Западного края, собранные и приведенные в порядок П. В. Шейном, том II*. Санкт-Петербург, 1893.